

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(FRANSIZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI)**

FREDERİKA AMALIA FINKELSTEIN'IN *L'OUBLI VE SURVIVRE*

BAŞLIKLIL ROMANLARINDA ŞİDDET

Yüksek Lisans Tezi

FERHAT TAŞTEMEL

ANKARA-2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(FRANSIZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI)**

FREDERİKA AMALIA FINKELSTEIN'IN *L'OUBLI VE SURVIVRE*

BAŞLIKLİ ROMANLARINDA ŞİDDET

Yüksek Lisans Tezi

FERHAT TAŞTEMEL

Tez Danışmanı

Dr. Öğretim Üyesi Çağrı EROĞLU

ANKARA-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(FRANSIZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI)

FERHAT TAŞTEMEL

FREDERİKA AMALIA FINKELSTEIN'İN *L'OUBLI VE SURVIVRE*
BAŞLIKLİ ROMANLARINDA ŞİDDET

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Dr. Öğretim Üyesi Çağrı EROĞLU

Tez Jüri Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Arzu Etensel İldem

Dr. Öğretim Üyesi Çağrı Eroğlu (danışman)

Dr. Öğretim Üyesi Eylem Aksoy Alp

İmzası

Tez Sınavı Tarihi: 15/01/2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (30 / 01 / 2020)

Tez Hazırlayan

Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Ferhat TAŞTEMEL

İmzası

Sevgili eşim Vildan'a
&
Canım oğlum Tuna'ya

TEŞEKKÜR

Bu tezi yazarken beni her zaman destekleyen, yüreklendiren, bilgi ve tecrübesiyle bana yol gösteren tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Çağrı Eroğlu başta olmak üzere bütün Anabilim Dalı hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, çalışmam boyunca benden hiçbir zaman yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen Ece Yassitepe Ayyıldız'a ve yakın dostlarıma teşekkür ederim. Her zaman yanımda olan, yardımını, desteğini, ilgi ve sevgisini hiçbir zaman eksik etmeyen sevgili eşim Vildan Taştemel'e ve çalışmam boyunca en büyük neşe kaynağım olan oğlum Tuna Taştemel'e ayrıca teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM: DÜZENSİZLİKLER ÇAĞI

1.1. KÖTÜLÜK ALGISI.....	1
1.2. ŞİDDETİN YENİ BİÇİMİ.....	12

İKİNCİ BÖLÜM: TRAVMA VE KORKU

2.1. POST-BELLEK.....	22
2.2. KORKU KÜLTÜRÜ.....	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KISIR DÖNGÜ

3.1. HAYATTA KALMANIN YENİ BİÇİMLERİ.....	46
3.2. YÜZLEŞME.....	57

SONUÇ

KAYNAKÇA

ÖZET

RÉSUMÉ

ABSTRACT

GİRİŞ

1991 yılında Paris'te doğan Frederika Amalia Finkelstein, Sorbonne Üniversitesi'ndeki felsefe öğreniminin ardından bir yıl boyunca Villa Medici'ste bursiyer olarak yer almıştır. Finkelstein'in ilk romanı olan **L'Oubli¹ (Unutuş)***, 2014 yılında Gallimard tarafından yayımlanmış ve le prix Renaudot, le prix de Flore, le prix de la Vocation ile le prix Décembre için aday gösterilmiştir. Roman, Julie Benegmos tarafından 2017 yılında tiyatroya uyarlanmış ve sahnelenmiştir. Yazarın 2017 yılında Gallimard tarafından yayımlanan ikinci romanı **Survivre² (Hayatta Kalmak)** ise le prix Décembre için aday gösterilmiştir.

Modern kültürün içinde doğmuş olan Finkelstein'in kaleme aldığı **L'Oubli** ve **Survivre** başlıklı romanlarda, hem XX. yüzyılı hem de XXI. yüzyılın ilk yıllarını içine alan ve birbirinin devamı sayılabilecek farklı hikâyeleri ortak bir noktada buluşturan şiddet kavramı ön plana çıkar. Yazar, **L'Oubli** romanında tarihe Yahudi soykırımı olarak geçen olayın travmatik anısını, **Survivre** romanında ise yaşanan terör olaylarını ve özellikle Bataclan saldırısıyla günümüzde oluşan travmatik belleği ele alır. Bu nedenle incelediğimiz romanlarda bir yandan geçmiş ile bugün arasında bir yandan da bugün ile gelecek arasında bir bağ kurulur ve söz konusu romanların anlatıcıları geçmiş yüzyılın ve bugünün yükünü üzerinde taşıyan modern bireyi temsil eder.

L'Oubli romanının anlatıcısı Alma, savaşı hiç yaşamamış biridir ve popüler kültürün içinde Daft Punk dinleyerek ve sanal oyunlar oynayarak büyümüştür. Bir gün büyükbabasının İkinci Dünya Savaşı çıkmadan birkaç yıl önce ülkeden kaçtığını

¹ F. A. Finkelstein, *L'Oubli*, Paris, Éditions Gallimard, 2014.

* Türkçeye çevrilmemiş yabancı kaynaklardan yapılan alıntılar tarafımda çevrilmiştir.

² F. A. Finkelstein, *Survivre*, Paris, Éditions Gallimard, 2017.

öğrenir. Bunun üzerine, Yahudi soykırımı sorunu Alma'nın hayatının merkezine yerleşir, fakat Alma büyükbabasının anısını yaşatmaya değil, söz konusu döneme ait her şeyi unutmaya çabalar. Romanın daha başında Yahudi soykırımını unutmak istediğini dile getirir. Böylesi bir istek, tanık olunmamış bir travmanın neden ve nasıl unutulacağı ya da unutma eyleminin olasılığı konularındaki soruları ön plana çıkarır. Alma'nın söz konusu soykırım ile bağı, dedesinin İkinci Dünya Savaşı sırasında toplama kamplarına götürülmeden ülkeyi terk etmeyi başararak kurulu. Bunun yanı sıra, kolektif bellek ile canlı tutulan anılar savaştan sonra üçüncü kuşaktan olan Alma'ya kadar aktarılır, Alma da hiç yaşamadığı bu travmayı sahiplenir ve zihninde canlandırdığı şiddet kavramıyla hesaplaşmaya çalışır. Aynı zamanda, **Survivre** romanının anlatıcısı Ava ise, Alma gibi, daha önce doğrudan maruz kalmadığı savaştan teröre uzanan çelişkili şiddet olaylarının sebep olduğu karanlık bir dünya içinde şimdiki zamanda oluşan ve doğrudan tanıklık ettiği travmaların izinden gider. Ava, fiziksel olarak yaşanan terör saldırılarının kurbanı olmasa da ekranların hâkim olduğu günümüzde söz konusu şiddet içeriklerine sanal olarak çokça maruz kalır. Bu durum, Ava'da takıntılara neden olur ve bitmek bilmeyen şiddet ile güvende olmama hissini sürekli canlı tutar. Ava da söz konusu olası tehlikeler karşısında sürekli tetiktedir. Yazar, modern bireyin *sahiplenilen travmalar* ile günlük yaşam pratiklerinin arasına sızan şiddet kavramı karşısında yanıt arama sürecini irdeler. Bu yanıt arama serüveninde yazar, insanlığın temel sorularından sayılan iyi-kötü karşılaştırması, yaşam içgüdü-ölüm itkisi gibi farklı bakış açılarına ve yorumlara konu olan kavramlara değinir.

Yazar, **L'Oubli** romanında Yahudi soykırımından kaynaklanan travmatik belleğin günümüzde *anma ödevi*yle canlı kalmasının karşısında *unutma ödevi*ni benimseyen bir anlatıcı yaratır. Söz konusu iki kavram arasındaki çelişki roman boyunca devam eder. Finkelstein toplumsal hafızanın söz konusu soykırımın

anımsanmasındaki rolünü de ele alır ve daha önce hiçbir şekilde tanık olmadığı bir olayın travmatik yükünü sırtında taşıyan anlatıcı Alma'nın *şimdiyi* yakalama serüvenini söz konusu unutma eyleminin gerçekleşme olasılığı üzerinden anlatır.

Survivre'de karşı karşıya kalınan şiddet kavramı ise **L'Oubli**'de bahsedildiği kadar uzakta değildir. Şiddet, **Survivre** romanının anlatıcısı Ava'yı yalnızca zihinsel değil, aynı zamanda fiziksel olarak da tehdit eder. Finkelstein'ın **L'Oubli** başlıklı romanı 2014 yılında, **Survivre** romanının ana konusunu oluşturan Bataclan saldırısının henüz gerçekleşmediği bir dönemde yayımlanır. **L'Oubli** romanının yayımlanmasından yaklaşık bir yıl sonra Fransa'da art arda birçok terör saldırısı gerçekleşir. Bunun üzerine yazarın 2017 yılında yayımlanan ikinci romanında ise anlatıcı, şiddetin öteden beri var olduğunun ve bugün yaşanan terör olaylarının bir çeşit savaş olduğunun farkındadır ve böyle bir ortamda hayatta kalmanın, savaştan sağ çıkmanın yollarını arar. Bu çabalama sürecinde yeni travmalar ortaya çıkar ve dolayısıyla geleceğe bırakılacak travmatik bellek ile *anma ödevine* yeni maddeler eklenir. Böylece yazar, **Survivre** başlıklı romanında temelde yeni biçimiyle karşılaşılan şiddetin günümüz toplumuna nasıl yansıdığını irdeler.

Çalışmamızda şiddet kavramını **L'Oubli** ve **Survivre** romanlarına konu olan temelde iki farklı dönemde ele alacağız. Bir yandan geçtiğimiz yüzyılda yaşanan hemen her gelişmeyi doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında yüzyılın sonuna kadar süren dönemi bir yandan da 11 Eylül 2001 terör olaylarıyla dünyanın seyrini ve şiddet algısını değiştiren küresel terörün, diğer bir deyişle *yeni savaş* kavramının yansımalarını inceleyeceğiz. Öncelikle, yazarın iyi-kötü kavramını yaşanan olayların izinde nasıl değerlendirdiğine değineceğiz. Aynı zamanda, XX. yüzyılda doruk noktasına ulaştığı düşünülen şiddet kavramının günümüzde nasıl

algılandığını ele alacağız. Öte yandan, yazarın İkinci Dünya Savaşından kalan travmatik bellek mirası ile günümüzde oluşan travmatik belleği ele alma ve romanlarına yansıtma biçimini yorumlamaya çalışacağız. Çalışmamıza konu olan romanlarda yer alan şiddet kavramını “Düzensizlikler Çağı”, “Travma ve Korku” ve “Kısır Döngü” olmak üzere üç ana başlık altında inceleyeceğiz.

Çalışmamızın “Düzensizlikler Çağı” başlıklı ilk bölümünde, İkinci Dünya Savaşıyla birlikte tüm dünyada değişmeye başlayan kötülük algısını ve 11 Eylül 2001’de yaşanan terör saldırılarıyla birlikte savaş bağlamında anlamı değişen şiddet kavramının *yeni dünya düzeni* üzerindeki etkisini ele alacağız. Bir yandan incelediğimiz romanlara konu olan tarihsel sürecin söz konusu *kötülük ve şiddet* kavramlarına etkisini değerlendirirken bir yandan da bu kavramların romanlarda yer alan yansımalarını söz konusu döneme dair görüş bildiren düşünürlerin ve yazarın kendi yorumları ışığında inceleyeceğiz.

Çalışmamızın “Travma ve Korku” isimli ikinci ana başlığı altında bir yandan İkinci Dünya Savaşının mirası olan travmatik anılar, tanıklığın yeri, söz konusu travmatik belleğin üçüncü kuşağa aktarılma serüveni ve anma ödevi konularını post-bellek kavramı çerçevesinde incelerken bir yandan da modern zamanlarda sürekli güvende olma çabasının sonucunda ortaya çıkan korku kültürü, teknolojinin bu kültüre sunduğu araçlar ve dolayısıyla kaçış imkânının yok olması konularını XXI. yüzyılın başında karşılaşılan terör olaylarından ve özellikle Bataclan terör saldırısından yola çıkarak ele alacağız.

Çalışmamızın son bölümü olan “Kısır Döngü” başlığı altında ise şiddetin coğrafya, gerekçe ya da taraf bağlamında değişse de bir kısır döngünün içinde nasıl da

genişleyerek devam ettiğini hem incelediğimiz romanlardaki anlatıcıların deneyimleri hem de yazarın yorumları ışığında inceleyeceğiz. Romanlarda, şiddet kavramı karşısında ortaya çıkan başlıca iki refleksi ele alacağız. Bunlardan ilki olan *hayatta kalma* kavramını “Hayatta Kalmanın Yeni Biçimleri” alt başlığında ele alacağız ve anlatıcıların yaşam ile ölüm arasındaki gelgitlerinin yanı sıra, zihinsel ve fiziksel kaçış denemelerini de değerlendireceğiz. İkinci alt başlıkta ise “Yüzleşme” kavramı çerçevesinde Avrupa’dan yola çıkarak küresel anlamda şiddetin konumunu, yeni dünya düzeninde nasıl yer edindiğini ve geleceğe nasıl yansıtacağını incelediğimiz romanlar ışığında yorumlamaya çalışacağız.

Söz konusu şiddet kavramı çerçevesinde bir zincir gibi geçmişi bugüne bağlayan **L’Oubli** ile bugünü yarına taşıyacak olan **Survivre** romanlarının yazarı Finkelstein’in yapıtlarına dair ülkemizde ve yurt dışında ayrıntılı bir çalışma olmadığından, bu çalışmamızda yazarın farklı basın ve yayın organlarında yer alan röportajları ve kendi romanları başlıca başvuru kaynağımız olacaktır. Bunun yanı sıra, üç ana bölümden oluşan çalışmamızın ilk iki bölümünün alt başlıklarında romanları ayrı ayrı inceleyeceğiz. Bu nedenle “Kötülük Algısı” ve “Post-Bellek” alt başlıklarında **L’Oubli** romanını, “Şiddetin Yeni Biçimleri” ve “Korku Kültürü” alt başlıklarında **Survivre** romanını ele alacağız. Bu sayede, birbirinin devamı sayılan romanlarda değineceğimiz kavramları ve süreçleri kendi aralarında tarihsel olarak temellendirmiş olacağız. Çalışmamızın sentezini oluşturacak son bölümde her iki romanı bir arada inceleyeceğiz.

Çalışmamızda inceleyeceğimiz kavram ve olaylara doğrudan ya da dolaylı olarak atıfta bulunan düşünürler ile tarihçiler, söz konusu kavramları ve tarihsel süreci aktarmamıza, romanlar ile ilişkilendirerek yazarın kurguladığı dünyayı çözmemize olanak tanıyacaktır. Bunlar arasında özellikle XX. yüzyılın çarpıcı olaylarına tanıklık

etmiş olan Eric Hobsbawm, söz konusu sürecin irdelenmesinde çalışmalarına değineceğimiz tarihçi olacaktır. Kötülük kavramı üzerine incelememizde Hannah Arendt, Vladimir Jankélévitch, Susan Neiman, Alain Badiou gibi isimlerin düşüncelerini yazarın görüşleriyle karşılaştıracamız ve yazarın kötülük kavramına bakışını yorumlamaya çalışacağız. Tanıklık ve travmatik bellek konularında Giorgio Agamben ile Annette Wiewiorka'nın yorumlarına değineceğiz. Travmatik anıların aktarımı konusunda ise post-bellek kavramı çerçevesinde Marianne Hirsch'in çalışmalarını ele alacağız. Söz konusu post-bellek kavramının temelini oluşturan anma ödevi ve hafıza mekânları konularında Paul Ricoeur ve Pierre Nora'nın yorumlarından yararlanacağız. Aynı zamanda, uygarlığımızın aksayan yönlerini irdleyen Edgar Morin'in çalışmalarına incelediğimiz romanlarda anlatıcıların değışen ve gelişen dünyadaki konumunu tanımlayabilmek için yer vereceğiz. Bunların yanı sıra özellikle kimlik sorunundan kaynaklanan çatışmalara dair incelemelerde bulunan Amin Maalouf ve Tzvetan Todorov, *yeni savaş* teriminin öncüsü sayılan Mary Kaldor ve içinde bulunduğumuz çağın tehditlerini ele alan Frank Furedi ve Ulrich Beck, XXI. yüzyılın ilk yıllarını ve şiddetin yeni biçimi olan terör kavramını değerlendirmemizde ve şiddet kavramının günümüzdeki yansımalarını yorumlamamızda yol gösterici olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM
DÜZENSİZLİKLER ÇAĞI

1.1.KÖTÜLÜK ALGISI

Frederika Amalia Finkelstein'in **L'Oubli** başlıklı romanından yola çıkarak kötülük kavramını ve bu kavramın XX. yüzyıldan itibaren değişen sınırlarını anlamak için, öncelikle söz konusu dönemi genel anlamda incelemek çalışmamız açısından önemlidir. Yazar, adı geçen romanında XX. yüzyılı istatistiksel olarak betimleyen sayılardan, kişi ve yer isimlerinden oluşan tarihsel bilgilerden faydalanarak geçmişten günümüze uzanan kötülük algısının modern birey üzerindeki yansımalarını ele alır. Kötülük kavramı, söz konusu romanda ağırlıklı olarak İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan Yahudi soykırımı üzerinden anlatılır. Yazar, bu kavramı ve yaşanan olayları ele alırken sebep sonuç ilişkisi üzerinden bir bağ oluşturmak yerine, kötülüğün ifade ettikleri konusuna odaklanır. Bu durumda, anlatılan geçmiş ile bugün, kötülük kavramının algılanışındaki farklılıkların ya da benzerliklerin irdelendiği iki farklı zemin olarak karşımıza çıkar. Romanın anlatıcısı Alma, bugünü temsil eden bireydir ve büyükbabasının İkinci Dünya Savaşının hemen öncesindeki dönemde Polonya'da bulunmuş olması sebebiyle söz konusu dönem ile dolaylı olarak bir bağı vardır. Bu durumda, incelediğimiz romanda aslında İkinci Dünya Savaşından sonra dünyaya gelen üçüncü kuşağın gözünden bu sıra dışı döneme ve temelde kötülük kavramına özelden genele bir bakış söz konusudur. Öte yandan, yazar söz konusu romanında İkinci Dünya Savaşında zulümden kaçabilmiş bir savaş tanığının torunu olan Alma ile infazlardan sorumlu olan Nazi subayı Adolf Eichmann'ın torununu, Martha Eichmann'ı aynı masada buluşturur.³ Yazar, bu masada kötülük kavramını yalnızca kurbanın algısı üzerinden değil, aynı zamanda celladın algısıyla da inceler. Biz de çalışmamızda "Kötülük Algısı" başlığı altında, özellikle XX. yüzyılda sınırları yeniden tanımlanan

³ F. A. Finkelstein, 2014, s. 72.

kötülük kavramını, kurbanın ve celladın gözünden iki farklı zemin üzerinde nasıl ele alındığını inceleyeceğiz.

XX. yüzyıl, tarihçi Eric Hobsbawm'a göre, dünya üzerinde yer alan neredeyse bütün sistemlerin alt üst olduğu, yeniden kurulduğu ve üçüncü bin yıla öncülük edecek ekonomik, siyasal, bilimsel gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir.⁴ Hobsbawm, XX. yüzyılın birinci yarısında, bir yandan bilimde ve eğitimdeki gelişmelerin gurur verici olduğundan bahsederken bir yandan da yaşanan iki dünya savaşının tüm dünyadaki algı ve dengeleri nasıl da temelden sarstığını dile getirir.⁵ Yüzyılın ikinci yarısı ise, yaşanan savaşlar sonucunda ortaya çıkan, tarihte bilinen en hızlı ve en büyük toplumsal, kültürel ve ekonomik değişimlere sahne olmuştur.⁶ Hobsbawm, XX. yüzyılda yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, özellikle Birinci Dünya Savaşından İkinci Dünya Savaşının sonrasındaki on yıllara kadar olan dönem düşünüldüğünde bireyin mutsuzluğunu incelerken, bu durumun nedeninin yaşanan savaşların yalnızca kapsamından, sıklığından ya da uzunluğundan kaynaklanmadığını belirtir. Hobsbawm'a göre bu yüzyıl, aynı zamanda insanlığın tarihte bilinen en büyük kıtlıklardan sistematik katliamlara kadar görülmemiş ölçüde büyük felaketlere uğradığı ve bu döneme kadar bilinen en kanlı yüzyıldır.⁷

Hobsbawm'ın XX. yüzyılı genel anlamda nitelendirirken değindiği noktalar, çalışmamızda inceleyeceğimiz kötülük kavramının özellikle söz konusu dönemde nasıl köklü değişimlerle yeniden belirlendiğini açıklar niteliktedir. Bu köklü değişimlerin

⁴ E. Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, Çeviren Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1996.

⁵ A.g.e., s. 19.

⁶ A.g.e., s. 21.

⁷ A.g.e., s. 26.

başında bilimsel gelişmelerin tarihte hiç görülmediği kadar kötülüğe hizmet etmesi yer alır. Hobsbawm, savaş kurbanlarının artık nasıl da yalnızca birer istatistiksel bilgiye dönüştüğünden bahsederken, daha iyi bir gelecek için geliştirilen teknolojinin sunduğu araçların olumsuz yönlerini ele alır. Ağır silahların iki dünya savaşındaki kullanım şekilleri ve özellikle atom bombasının İkinci Dünya Savaşının sonunda kullanılması bu durumu açıklayıcı niteliktedir.⁸

Öte yandan Susan Neiman, yoğun bir değişimin yaşandığı İkinci Dünya Savaşı dönemini ele alırken kötülük kavramını ilk sıralara koyar ve bu dönemde ortaya çıktığı biçimiyle kötülüğü, açıklanması ya da telafisi olmayan mutlak zalimlik olarak niteler. Neiman'a göre, Auschwitz kampında yaşananlar aslında kötülük kavramıyla günümüzde anlatılmak istenen her şeyi içerir.⁹ Öte yandan Neiman, İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemi, kahramanlık algısının ve beraberinde kötülük kavramının değiştiği dönem olarak tanımlar. Neiman, İkinci Dünya Savaşına kadar insanların kahramanlık için rekabet halinde olduğundan, ama bu savaşın ve beraberinde yaşanan birçok olumsuzluğun bizleri tarihin kurbanlarına odaklanmaya yönelttiğinden bahseder. Neiman'a göre, İkinci Dünya Savaşından önce tarih, kazananlar tarafından yazılırdı ve kaybedenlerin sesi duyulmazdı. Savaşın ardından tarih, artık kurbanların gözünden yazılmaya başlandı.¹⁰

⁸ A.g.e., s. 67.

⁹ S. Neiman, *Modern Düşüncede Kötülük: Alternatif Bir Felsefe Tarihi*, Çeviren Ayhan Sargüney, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2006, s. 14.

¹⁰ *Söyleşiler: Susan Neiman ile Söyleşi*. Nisan 2019. <https://www.kampfplatzdergi.com/2019/04/susan-neimann-ile-soylesi-12-say.html> (Eylül 23, 2019 tarihinde erişilmiştir).

Dolayısıyla, Hobsbawm'ın bahsettiği, kötülüğün gerçekleşmesinde etkisi olan süreç ve yöntemlerin değişmesi ile Neiman'ın bahsettiği, kahramanlık ve dolayısıyla kötülük kavramının algılanışı konusundaki değişiklik, kötülük kavramının evrimi konusunda açıklayıcı niteliktedir. Finkelstein'in **L'Oubli** başlıklı romanında ise bu radikal değişimlerin Alma'daki yansıması, Neiman'ın öne sürdüğü düşünce ile çelişir. Zira romanın anlatıcısı Alma, kötülük yapanların iyilik yapanlardan ve hatta kurbanlardan bile daha fazla zihnimize yer ettiğini söyler. Alma İkinci Dünya Savaşında kötülüğün baş mimarı olarak görülen Adolf Hitler'in bir efsaneye dönüştüğünü, savaş mağdurlarının ise isimlerinin dahi bilinmediğini veya hatırlanmadığını dile getirir. Bu durum Alma için şaşırtıcı, ama gerçektir. Hobsbawm'ın da dile getirdiği gibi, Alma'nın adını geçirdiği kurbanlar kahraman değil, istatistik tablosundaki birer satırdır. Buradaki ikilem ise cani olarak adlandırılan Hitler'in herkes tarafından hatırlanmasıdır. Neiman'ın yukarıda aktardığımız görüşünü düşünürsek, kurbanların ön plana çıktığı bir anlatı ile karşılaşmamız gerekir. Oysa, **L'Oubli** romanında Neiman'ın Auschwitz ve kötülük hakkındaki tanımına göre mutlak kötülüğün simgesi olan Hitler'in kurbanlar üzerindeki etkisi, onun kurbanlardan daha fazla bilinir ve adı anılır olmasına yol açmıştır:

“Kötülük yapan kişiler iyilik yapanlardan daha yoğun bir şekilde hafızamızda yer eder. Bunun için bir sıralama kurmayız kafamızda. Hitler, neredeyse İsa Peygamber kadar ünlüdür [...] Bazen iyi isimler ile kötü isimler arasında ayırım yapabilecek durumda mıyız diye soruyorum kendime: gerçekten böyle bir ayırım yapıp yapamayacağımızı [...] Bugün Hitler'in İsa Peygamber kadar bir efsane olduğunu düşünüyorum[...] 1933 ve 1945 tarihleri arasında yok edilen 14 000 000 insan efsane değildir:

isimlerini bilmiyoruz. Onlar birer toz zerresi, onlar yalnızca rakamdan ibaret.”¹¹

Kötülük kavramının ne olduğu, bütünüyle anlaşılıp anlaşılamayacağı veya bu kavramın anlaşılmasının kötülüğün sebeplerine ya da sonuçlarına dair görüşleri etkileyip etkilemediği özellikle Holokost döneminden sonra çok defa tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmaların tetikleyicilerinden biri de Hannah Arendt’in ortaya koyduğu *kötülüğün sıradanlığı* kavramıdır. Arendt, İkinci Dünya Savaşından sonra İsrail ajanları tarafından Arjantin’den Kudüs’e götürülen ve orada yargılanan Adolf Eichmann’ın duruşma esnasındaki hal ve tavırlarının yanı sıra, savaşın en acımasız sayılan eylemlerinde etkin rol almış bu Nazi subayının hakkındaki suçlamalar karşısındaki savunmasından da yola çıkarak kötülüğü tartışır.¹² Eichmann, savunmasında suçsuz olduğunu, yalnızca iyi bir asker olmanın gerekliliklerini sağlamaya çalıştığını, bunun için de yasaların gerektirdiği şekilde davranmaktan hiçbir zaman geri durmadığını, kendisine aktarılan emirleri ideallerine ters düşse bile gerçekleştirdiğini ifade eder.¹³ Arendt, öncelikle Eichmann’ın dış görünüşünden yola çıkarak herkesin beklediğinin aksine aslında kimseden farklı olmadığını ve kelimenin tam anlamıyla herhangi biri olduğunu dile getirir. Eichmann’ın bir canavar ya da cani görünüşü yoktur ve hatta Yahudilere karşı bir kin ya da nefret de beslemiyordur.¹⁴ Konunun üzerine derinlemesine eğilen Arendt, herkesi şaşkınlığa uğratan bu durumun aslında aşırı sıradanlıktan kaynaklandığını şu ifade ile açıklar:

¹¹ F.A. Finkelstein, 2014, s. 79-80.

¹² H. Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichmann Kudüs'te*. Çeviren Özge Çelik, İstanbul, Metis Yayınları, 2009.

¹³ A.g.e., s. 52.

¹⁴ A.g.e., s. 40.

“Asıl sorun tam da Eichmann gibi onlarca insanın olmasından, onlarcasının ne sapık ne de sadist olmasından; ne yazık ki hepsinin eskiden de, şimdi de dehşet verici bir biçimde normal olmasından kaynaklanıyordu. Hukuk kurumlarımız ve yargılama usullerimizin ahlaki standartları açısından bu normallik, yapılan bütün kötülüklerin toplamından daha dehşet vericiydi [...]”¹⁵

Öte yandan filozof Vladimir Jankélévitch kötülüğün, üstelik Yahudi soykırımı ile somutlaşan bir kötülük sürecinin herhangi başka bir şey ile kıyaslanamayacağını, çünkü herhangi bir eylemden dolayı değil de insanın var olmasına karşı, temelde onun varlığını yok etmeyi hedef alarak işlenen kötülüğün hiçbir suretle ve hiçbir zaman göz ardı edilemeyeceğini, kötülük eylemi gerçekleştirildiği anda savunulan niyet ne olursa olsun kötülüğün eylemden ayrı düşünülmeceğini ve bütün bunlara dayanarak tarihte benzeri görülmemiş söz konusu kötülük eylemini anlamlandırma çabasının da bu yönde olması gerektiğini savunur.¹⁶

Öyleyse, kötülük algısı sorgusunda, Arendt’in Yahudi soykırımı konusunda insanları “Nihai Çözüm” adı altında yok etme eylemini göz ardı ederek ve sıradanlaştırarak kötülüğü anlama çabası, Jankélévitch’in söz konusu eylemi ön plana çıkaran görüşüyle uyuşmaz. Arendt’e göre kötülük, yukarıdaki alıntıda da aktarıldığı gibi, hukuk kurumlarımızca, yargılama usullerimizce, seçilmiş sıradan insanlar tarafından icra edilebilecek düzeyde basit ve açıktır. Jankélévitch ise Arendt’in kötülük

¹⁵ A.g.e., s. 281.

¹⁶ V. Jankélévitch. *L'Imprescriptible: Pardonner? Dans l'honneur et la dignité*, Paris, Éditions du Seuil, 1996.

kavramına yaklaşımını, diğere bir ifadeyle yalnızca emirlere uymayı, yani fikirsizliğı ön plana çıkarıp asıl kötölük eylemini göz ardı ederek anlamaya çalışma girişimini kabul etmez. Jankélévitch'e göre kötölüğün niyeti ile kötölük eylemi birbirinden ayrılamaz. Birbirine zıt iki görüş ışığında Finkelstein'ı incelediğimizde, yazarın her iki görüşe de yaklaşmadığını görürüz. Finkelstein'a göre Arendt'in kötölüğü, yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı şekilde, sıradanlaştırarak basite indirilmesi ve *kötölüğün sıradanlığı* olarak açıklaması eksik bir yorumdur. Finkelstein, Jankélévitch ile de ters düşer, çünkü kötölük kavramının aslında iyilik kavramında da olduğı gibi kendine has bir sürecin ürünü olduğunu ve her bir sürecin de kendi özgüllüğü içinde değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Öyleyse, iyilik kavramıyla kötölük kavramı eylemden bağımsız olarak aynı terazi üzerinde birbirinden farksız bir hâl alır.¹⁷ Finkelstein, kötölük algısı ile ilgili asıl sorunun bu kavramın tarafsızlığının fark edilememesinden kaynaklandığını dile getirir. İyilik kavramına daha az odaklanıldığını, bu kavramın daha az çekici bulunduğunu, bu nedenle kötölük ve iyilik kavramları arasında bir fark arandığını dile getirir.¹⁸

Söz konusu kötölük kavramını incelediğimiz **L'Oubli** romanında ise Alma, Finkelstein'ın görüşlerine koşut olarak iyilik ve kötölük arasındaki denklemi bir yanılısama olarak tanımlar ve şu şekilde tartışır:

“Hiçbir şey olmama ihtimali beni düşündürüyor. Ve bu ihtimali düşündükçe şu fikre ulaşıyorum: yanılısamalar içinde yaşıyoruz [...] Belki nefret de bir yanılısama: iyilik ve kötölük de öyle belki. Hatta belki de iyilik ya da

¹⁷ Frederika Amalia Finkelstein : “La mémoire est infinie”. 31 Ekim 2016. <https://www.leguotidien.lu/a-la-une/frederika-amalia-finkelstein-la-memoire-est-infinie/> (Nisan 25, 2018 tarihinde erişilmiştir).

¹⁸ *Sortir du cauchemar de l'histoire, par la romancière Frederika Amalia Finkelstein*. 17 Ağustos 2017. <https://lintervalle.blog/2017/08/17/sortir-du-cauchemar-de-lhistoire-par-la-romanciere-frederika-amalia-finkelstein/> (Eylül 25, 2018 tarihinde erişilmiştir).

kötülük diye bir şey yok. Kötülük eylemi de iyilik eylemi de düşsel olabilir. Kötülükten büyülenen insanlar tanıdım; iyilikten büyülenenleri de tanıdım. Ya sonra? Hayatlarında hiçbir şey değişmiyordu. Onların kötülük ya da iyilik için büyülenmeleri onları hiçbir yere götürmüyordu. Eğer Tanrı bir yanılısamaysa, bu mantıktan yola çıkarak iyilik ve kötülük de yanılısamadır. Öyleyse, bu noktada sonuna kadar gitmeliyim: O zaman Hitler'in yaptığı şeyin iyi ya da kötü olmadığını söylemeliyim. Hitler'in yaptığı şey yalnızca geçmişte olandı ya da şu an var olan veya gerçekleşecek olan. Eğer dünya sona erecekse iyilik ve kötülüğün ve böylece yargılamanın sınırlarını aşmalıyız, çünkü aralarından hiçbiri yeryüzünde var olamaz. Onlar yalnızca serap: Sanırım bunu artık anlıyorum.”¹⁹

Öyleyse yazar, geçmiş yüzyılda gerçekleşen Yahudi soykırımının ardından Arendt ya da Jankélévitch'in kötülük üzerine neredeyse sığağı sığağına sundukları yorumlara uzaktır. Öte yandan Finkelstein'in yorumu yine aynı olaylardan yola çıkarak bu kavramı sorgulayan çağdaş filozoflardan Alain Badiou'yla bir noktada buluşur. **Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme** başlıklı yapıtında Badiou, *Kötü'nün* var olup olmadığını ya da *İyi*yle arasındaki bağı irdeler. Badiou bu sorgusunu şu şekilde dile getirir:

“Eğer Kötü varsa, onu İyi'den kalkarak kavramamız gerekir. İyi ve dolayısıyla hakikatler hesaba katılmadığında, geriye sadece hayatın acımasız masumiyeti, hem İyi'nin hem de Kötü'nün aşağısında olan masumiyeti kalır. **Sonuç olarak -bu sav ne kadar tuhaf gelirse gelsin- Kötü'nün**, hakikatlerin

¹⁹ F.A. Finkelstein, 2014, s. 115-116.

olası bir boyutu olması kesinlikle şarttır. Bu noktada Platon'un aşırı ucuz çözümü bizi tatmin edemez: Hakikat'in basit yokluğu olarak Kötülük, İyi'nin bilinmeyişi olarak Kötü. [...] Yine de Kötü, çoklu-varlığın bir biçimi olarak tamamlanabiliyorsa, o zaman *iyi'nin kendisinin (olası) sonucu* olarak ortaya çıkıyor olmalıdır. Yani: Ancak hakikatler var olduğu için ve bu hakikatlerin özneleri olduğu ölçüde Kötü vardır. Yahut: Kötü, eğer varsa, hakikat'in gücünün zapt edilemeyen bir sonucudur. Ama Kötü var mıdır?"²⁰

Finkelstein, Badiou gibi, kötülüğün var olup olmadığı sorgusundan yola çıkar. Bu sorgunun ışığında da Yahudi soykırımının yaklaşık yarım yüzyıl sonrasında kötülüğü gerçekleştiren tarafın kötülüğe maruz kalan taraftan farkı olup olmadığını inceler. Dolayısıyla yazar, **L'Oubli** başlıklı romanda kötülük algısının kurban ve celladın gözüyle kuşaktan kuşağa nasıl değiştiğini aktarır. O hâlde kötülük, zaman içinde söz konusu eyleme maruz kalanlar tarafından ilk dönemde kesinlikle anlaşılamayan, anlaşılması dahi düşünülemeyen bir kavram olmaktan uzaklaşarak, öncelikle Eichmann'ın sorgusu üzerinden düşünüldüğünde sıradanlaşmış, ardından söz konusu kötülük eyleminin aslında niyetten ayrı düşünülemeyeceği yargısına varılmış ve sonunda her ne kadar bahsi geçen dönemde kötünün iğrençliği ve canılığı göz ardı edilmese de onun aslında yalnızca bir tür eylem olduğu ve iyi algısı olduğu sürece var olduğu, yalnızca İyi ile bir arada olabileceği yargısına varılmıştır.

L'Oubli romanında yer alan Martha Eichmann ile buluşma anı Alma'nın kötülüğü kavrayışı konusundaki görüşlerine en simgesel biçimde yer verilen bölümdür.

²⁰ A. Badiou, *Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*, 3. Basım, Çeviren Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2013, s. 50.

Alma, bu buluşmanın başında nasıl ki kendini kurbanların yansıması konumunda görüyorsa Martha'yı da celladın yansıması konumunda görür ve Martha'yı gördüğünde onu fiziksel olarak şu şekilde tanımlar:

“Büyükbabasına benziyordu. Aynı tilki suratı. Uzunca boylu, kartal burunlu, cümleleri tutan yarı kapalı ağız.”²¹

Alma'nın Martha Eichmann'ı Adolf Eichmann'a benzetmesi, karşısında gerçekten de Adolf Eichmann varmışçasına davranmasına neden olur. Ardından Martha'nın yüzünde tarihin izlerini gördüğünü dile getirir. Bu durum her ne olursa olsun Yahudi soykırımı olarak anılan söz konusu kötülük eyleminin gerçekliğinin ve bıraktığı etkinin yadsınamaz olduğunu gösterir niteliktedir.

“Yüzüne baktığımda Tarihin bir dönemi film şeridi gibi gözümde canlandı. 6 000 000 sayısını gördüm. Adolf Hitler'in intiharını gördüm. Claus von Stauffenberg'in başarısızlığını gördüm. Ölümü gördüm. Kaçışı gördüm [...] Artık orada değildim; başka boyuta geçmişim.”²²

Ardından Alma, Martha'nın masum ve özgür bir birey olduğunu ve aslında Adolf Eichmann'ın ve Martha Eichmann'ın birbirlerinden farklı iki insan olduğunu dile getirir. Bu durumda Alma, bir taraftan kendisine de dedesi ile kendisinin iki farklı kişi olduğunu hatırlatmış olur. Hatta Martha'nın Auschwitz kampını hatırlamak istememesinin ardından onunla ortak noktada buluştukları kanısına varır:

²¹ F. A. Finkelstein, 2014, s. 72.

²² A.g.e., s. 72.

“Martha Eichmann kampın adını artık hatırlamıyordu. Ona kampın adını hatırlatmak zorunda kaldım: Ona yardım etmek zorunda kaldım. Bir kelime arıyordu. ‘Auschwitz mi?’ dedim. ‘Evet, Auschwitz’ dedi [...] Martha Eichmann ile benim ortak bir yanımız var: İkimiz de bize ait olan bir parçayı unutmak istiyoruz, yalnızca Martha Eichmann bunu kusursuzca başarabilmiş.”²³

Böylelikle, **L’Oubli** romanında ne Alma kurbandır ne de Martha cellat. İki karakter de geçmişle olan bu bağı koparmak ister. İkinci Dünya Savaşı döneminde yaşanan kötülük eylemi bugünün kötülük algısına yalnızca kesinlikle unutulması ve yeniden hatırlanmaması gereken bir takıntı olarak geçer. Öte yandan, yukarıda aktarıldığı gibi Finkelstein’a göre de iyilik ve kötülük kavramları yalnızca kendi özgüllükleri çerçevesinde ve ikisi bir arada, aynı düzlemde değerlendirilebilecek kavramlardır.

²³ A.g.e., s. 73-74.

1.2. ŞİDDETİN YENİ BİÇİMİ

Kötülük Algısı başlığı altında incelediğimiz kötülük eyleminin geçtiğimiz yüzyılda sınırlarının değişmesi, Finkelstein'in **Survivre** başlıklı romanında XXI. yüzyılda sıra dışı bir şekilde yükselen şiddetin yeni biçimini, başka bir deyişle *yeni savaş* kavramını ele almasına neden olur. Dolayısıyla, “Şiddetin Yeni Biçimi” başlığı altında incelenecek olan şiddet kavramı, genel anlamda savaş eylemi üzerinden değerlendirilecektir. *Yeni* sözcüğü, XXI. yüzyıldan önce karşılaşılan şiddet kavramının tamamen değişimini ifade etmekten ziyade şiddetin kazandığı yeni boyutları belirtir niteliktedir. XXI. yüzyılın ilk yıllarında gerçekleşen ve bütün dünyayı temelinden sarsan *yeni* şiddet biçimleri, yazarın **Survivre** başlıklı romanında özellikle 13 Kasım 2015'te Paris'te Bataclan'da gerçekleşen terör saldırısından yola çıkarak ele aldığı şiddet kavramını nasıl değerlendirdiğini inceleyebilmemiz açısından yol göstericidir. Finkelstein, XXI. yüzyılda ortaya çıkan ve şiddetin yeni biçimi olarak göz önünde duran küresel terör kavramının geçtiğimiz yüzyılda tüm dünyayı etkileyen şiddet olaylarından temelde bir farkı olup olmadığını ve modern bireyin bu söz konusu *yeni* şiddet biçiminin karşısında duruşunu inceler.

Öte yandan, **Çivisi Çıkmış Dünya** başlıklı kitabında çağımızı tanımlayan Amin Maalouf “pusulasız” sıfatını kullanır. XXI. yüzyılın pusulası net değildir, çünkü Maalouf'un deyişiyle:

“Daha ilk aylardan başlayarak, dünyanın hepten çivisinin çıktığını düşündüren kaygı verici olaylar meydana geliyor; üstelik bunlar birçok

alandan birden gerekleŒiyor - entelektüel dünyanın, finans dünyasının, iklimin, jeopolitiğin, etiğin çivisi ıkmıŒ durumda.”²⁴

alıŒmamızda bahsettiğimiz dönemlere tarihçi olarak tanıklık etmiŒ olan Eric Hobsbawm ise XXI. yüzyılı henüz yüzyılın baŒında tanımlarken gelecek yıllarda barıŒ içinde yaŒama olasılığının çok dŒk olduğu konusunda tahminde bulunur ve silahlı Œiddetin devam edeceğini dile getirir.²⁵ Hobsbawm, bu grŒn esas olarak geçtiğimiz yüzyılın sonunda ve XXI. yüzyılın baŒında yaŒanan geliŒmelere dayandırır ve silahlı operasyonların artık devlet eliyle değil de birbiriyle ihtilaf halindeki taraflarca yürütüleceğinden bahseder.²⁶ SavaŒın sivillere etkisi konusunda ise Hobsbawm, geçtiğimiz yüzyılın akıŒı dhilinde savaŒın etkisinin silahlı glerden sivillere doğru kaymaya baŒladığını ve bu durumun günümüzde sivillerin neredeyse yüzde doksanını etkilediğini genel bir varsayım olarak aktarır.²⁷

Mary Kaldor da, bu grŒlere koŒut olarak, geçtiğimiz yüzyılın sonlarında kreselleŒme bağlamında dünya üzerinde yaŒanan Œiddet olaylarını incelemiŒ ve *yeni savaŒ* kavramını ortaya koymuŒtur.²⁸ Kaldor, *yeni savaŒ* kavramını özellikle Afrika ve Doğu Avrupa üzerinde gerekleŒtirdiĐi incelemeler sonucunda, geliŒtirilen *organize*

²⁴ A. Maalouf, *ivisi ıkmıŒ Dünya: Uygarlıklarımız Tükendiğinde*, 9. Basım, eviren Orçun Türkay, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 1.

²⁵ E. Hobsbawm, *KreselleŒme, Demokrasi ve Terörizm*, eviren Osman Akinhay, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008, s. 19.

²⁶ A.g.e., s. 3-4.

²⁷ A.g.e., s. 5.

²⁸ M. Kaldor, *New & Old Wars: Organized Violence in a Global Era*, 3rd Edition, Cambridge, Polity Press, 2012.

şiddetin yeni bir çeşidi olarak tanımlar²⁹ ve *yeni savaş* teriminin temelde kimlik sorunlarını kapsadığını dile getirir.³⁰

Bunun yanı sıra, içinde bulunduğumuz yüzyılda kimlik sorununu ele alan Amin Maalouf, günümüzde özellikle Arap ve İslam dünyasından doğan ve doğrudan din ile ilişkilendirilen kimlik sorununun sıra dışı bir tepki olarak kullanıldığını ve zaman içinde yükselen şiddetin söz konusu kimlik sorunuyla bağlantılı dini bağnazlıktan kaynaklandığını dile getirir. Böylelikle Maalouf da dünyada tehdit oluşturabilecek şiddet konusunun kimlik sorunu ile küresel anlamda bağlantısı olduğunu ortaya koyar. Maalouf, bu kimlik sorununun Batı ile Arap-İslam dünyası arasında cereyan ettiğini, temelde iki farklı değer birbirinden kopuşunun gün geçtikçe geri döndürülemez şekilde derinleştiğini dile getirir.³¹ Son yıllarda büyük yankı uyandıran saldırılar, Maalouf'a göre bu şiddet potansiyelinin nasıl da yükseldiğini gösterir niteliktedir:

“Özellikle Batı ile Arap-İslam âlemi arasındaki kopma son yıllarda daha da ciddileşti, o kadar ki, şu anda aralarındaki ilişkinin onarılması güç gözüküyor [...] 11 Eylül 2001 saldırıları yeni yüzyılın tarihine adını canavarca yazdırdı bile. Nairobi'den Madrid'e, Bali'den Londra'ya, Cerbe'de, Cezayir'de, Kazablanka'da, Beyrut'ta, Amman'da, Taba'da, Kudüs'te, İstanbul'da, Beslan'da ya da Bombay'da, bütün anakentlerde buna benzer dürtülerle gerçekleştirilen saldırılar oldu.”³²

²⁹ A.g.e., s. 1.

³⁰ A.g.e., s. 7.

³¹ A. Maalouf, 2010, s. 202.

³² A.g.e., s. 202-203.

Maalouf, **Çivisi Çıkmış Dünya** başlıklı kitabını yazdığında Fransa'da Charlie Hebdo, Bataclan, Merah ya da Hyper Cacher saldırıları henüz gerçekleşmemişti, fakat **Survivre** romanında Finkelstein'in da hemen her satırda hatırlattığı gibi sorun aslında gün gibi ortadadır: Savaşın bu yüzyılda büründüğü çehreyi kimlik temelli terör saldırıları oluşturmaktadır ve bu durum *potansiyel kurban* safında yer alan halkları endişelendirmektedir.

Yukarıdaki açıklamalarda vurgulandığı üzere, sebep her ne olursa olsun ortaya çıkan aşırı şiddet biçimi için modern dünyada “modern çağın vebası”, “çağımızda barbarlığa dönüş”, siyasal, dinsel veya ideolojik hedeflere ulaşmak için gerçekleştirilen saldırı, diğer bir deyişle terör tanımlaması yapıldığı söylenebilir.³³ Bu tanımlarda yer alan önemli ve önceki zamanlara göre farklı olan konu ise çoğunlukla sivillerin hedef alınmasıdır.

Öte yandan, Hobsbawm'in da savaşın geniş sivil kitleler üzerindeki etkisine dair varsayımı, Finkelstein'in ele aldığı Bataclan olayında olduğu gibi sivillerin şiddet ile nasıl karşı karşıya kaldığını tanımlar niteliktedir. Aynı zamanda söz konusu romanda şiddetin çoğunlukla sivilleri etkilemesinin yanı sıra yersiz, zamansız ve tesadüfî oluşu da ön plana çıkar. Söz konusu romanın anlatıcısı Ava şiddetin bu yeni biçimiyle bilinçli bir şekilde ilk defa karşılaştığı ana dair hislerini romanda şöyle ifade eder:

“Gördüğüm her insanın, her çocuğun, belki onun ya da ötekinin bir gün bir bomba patlatması olasıydı. Terör virüsü her yerdeydi.”³⁴

³³ N. Chomsky, G. Achcar, *Tehlikeli Güç: ABD'nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu*, Çeviren Yavuz Alogan, İstanbul, İthaki Yayınları, 2007, s. 17.

³⁴ F. A. Finkelstein, 2017, s. 59.

Günümüzde küresel terörü ifade eden yeni savaş tanımı, Kaldor tarafından her ne kadar daha bölgesel olaylardan yola çıkılarak tanımlansa da, yaşanan saldırılar üzerinde ayrı ayrı düşünüldüğünde, ortaya çıkan *organize şiddet* kavramıyla Finkelstein'in söz konusu romanına konu olan ve kimlik politikasının ön planda tutulduğu Bataclan terör saldırısı ile dünya çapında yankılanan Londra, Madrid, New York saldırıları gibi diğer terör olayları da Kaldor'un tanımıyla bağdaşır. **Survivre**'de de vurgulandığı gibi dünya artık bu tür saldırıları çok sık duymaktadır.

Yukarıda aktardığımız XXI. yüzyılda sivillerin şiddetten daha fazla etkilenmesi konusu yeni savaş kavramı ve kimlik sorunu bugün içinde bulunduğumuz ve kaotik olarak tanımlanan dünyanın bir çeşit modern savaşa sahne olduğunu gösterir niteliktedir. Finkelstein da bu konudaki görüşlerini şu şekilde dile getirir:

“Evet: bir savaşın içindeyiz [...] En basit ve en iyi bu şekilde tanımlanabilir: Önemli olaylar yaşanıyor, şiddet içeren olaylar, mantık bağlamında birbirine bağlı olaylar bunlar (jeopolitik, ekonomik, coğrafi, ruhsal ya da dinsel açıdan) ve birkaç yıldır kirli saldırıların ve savaşların yaşandığı bir dönemin içindeyiz [...] Sanırım bazen söylemeye cesaret edemiyoruz, bu dönemin ne kadar zor olduğunu söylemeye cesaret edemiyoruz.”³⁵

Yazarın bu görüşleri **Survivre** romanı boyunca, XX. yüzyılda başlayan ve “aşırılıklar çağı”nın³⁶ meyvesi olan aşırı şiddetin kabuk değiştirerek devam etmesi

³⁵ *Survivre, dit-elle : conversation avec Frederika Amalia Finkelstein*. 29 Ağustos 2017. <https://diacritik.com/2017/08/29/survivre-dit-elle-conversation-avec-frederika-amalia-finkelstein/> (Ekim 15, 2018 tarihinde erişilmiştir).

³⁶ E. Hobsbawm, 1996.

üzerinden ifade edilir. Finkelstein, 13 Kasım'da Bataclan'da yaşanan terör olayına dair görüşlerini aktarırken de bu şiddet olayının aslında sorunun özünde geçtiğimiz yüzyılda tank olunan atom bombasından ya da Holokosttan farklı olmadığını şu sözlerle dile getirir:

“13 Kasım günümüzde karşılaştığımız şiddette geri dönüşü olmayan bir nokta, bu olaydan benim çıkardığım sonuç: bundan böyle 'her şey mümkün'. Biraz 1945'te atılan atom bombasına biraz da Holokost'a benziyor ya da Ruanda katliamına. Aralarındaki tek fark, 13 Kasım'daki saldırının 2015 yılında, Paris'in orta yerinde, bir Cuma akşamı, evimden 600 metre ötede gerçekleşmiş olması [...]”³⁷

Öyleyse, yukarıda aktardığımız şiddetin ve savaşın yeni tanımlarından yola çıkarak Finkelstein'in **Survivre** başlıklı romanında modern bireyi temsil eden anlatıcı Ava'nın günlük yaşamında karşılaştığı her şey güncel bir savaşın yansıması olarak karşımıza çıkar. Romanda, yeterince sıra dışı olan *yeni* şiddet yönteminin herhangi bir yerde, herhangi bir zamanda ve herhangi biri için nasıl da sıradan ve günlük yaşamın içinde ağırlıklı bir yere sahip olduğu aktarılır. Ava'nın romanın daha ilk cümlesinde bize aktardığı, şiddeti önlemek için kamuya açık kalabalık yerlerde görev alan askerlerle karşılaşması ve onların silahlarına baktığında hissettikleri savaşın ve şiddetin yeni şeklini tanımlar niteliktedir:

³⁷ *Survivre, dit-elle : conversation avec Frederika Amalia Finkelstein*. 29 Ağustos 2017. <https://diacritik.com/2017/08/29/survivre-dit-elle-conversation-avec-frederika-amalia-finkelstein/> (Ekim 15, 2018 tarihinde erişilmiştir)

“Dünyanın daha iyi bir yer olacağına hiç inanmadım, ama yaşamakta olduğumuz şiddet — Fransa’da, Avrupa’da, bu şiddet beni öldürüyor. Saat 7.44, Stalingrad istasyonundayım. Dört kişilik bir asker grubu hemen yanımda durdu. Gözlerimi kapatıyorum ve güzel bir şey düşünmeye çalışıyorum [...] Gözlerimi açıyorum: askerlerden biri tüfeğini dirseğinin kıvrımına yerleştirdi, namlusu karnıma dönük duruyor. Aralarından birinin bir delilik etmesi hepimizin ölümü anlamına gelir. Bir metre geri çekiliyorum.”³⁸

İncelediğimiz romandaki dönemin, Bataclan saldırısından kısa bir zaman sonrasını kapsamaması, yine bu dönemde özellikle Fransa ve Avrupa’da benzer birçok saldırıyla karşılaşılması sonucunda artan güvenlik önlemleri, romanın başından sonuna kadar Ava’nın, günlük yaşamın akışında askerlerle ve savaşta kullanılacak silahlarla sıra dışı bir şekilde karşılaşmasına neden olur.

Öte yandan, romanda karşılaştığımız yakın dönemde maruz kalınan şiddet ile yaklaşık yarım yüzyıl önce maruz kalınan şiddet arasındaki karşılaştırma şiddetin sürekliliğini gösterir niteliktedir. Ava, yaşadığı bu yüzyılın şiddet olayları karşısında dehşete kapıldığında büyükanne ve büyükbabasının kendisi hakkındaki iyimserliğini düşünür. Yakın gelecekte olacıklardan habersiz, savaşa tanıklık etmemiş torunlarının barış ortamında yaşadığını düşünen büyük ebeveynlerin bu iyimser bakışı anlatıcı için şimdiki zamanın gerçekleri altında artık kaybedilmiş dönemi temsil eder:

³⁸ F. A. Finkelstein, 2017, s. 11.

“[...] *Ava mutlu olmalısın, hiç savaş görmedin. Şu an bu söz bana gülünç geliyor. Büyükannemin ve büyükbabamın ezberlediğim listelerin yalnızca 2008'den bugüne kadar olan döneminden haberleri olsaydı dilleri tutulurdu.*”³⁹

Ava, artık gerçekten de bir savaşın gerçekleştiği ve artık hiç kimsenin güvende olmadığı konusundaki görüşlerini roman boyunca tekrar etmeye devam eder. Ava'nın kendisiyle olan monologu bu yeni şiddet ve dolayısıyla yaşam biçimi karşısında hissettiklerini, güvensizlik duygusunu ve üstlendiği dolaylı sorumluluğu ortaya koyar:

“Şehir merkezlerinde, banliyölerde, köylerde, trenlerde, metrolarda, uçaklarda, yer altında, yeryüzünde, üniversitelerde, giyim mağazalarında, restoranlarda, her zaman ve her yerde savaş hüküm sürüyor: artık hiç kimse güvende değil. Şiddet vücudu içten içe çürüten bir virüs gibi dünyaya yayılmış durumda. Böyle olmasına biz izin verdik. Anlamadık. Ve şimdi gün yüzüne çıkıyor.”⁴⁰

Söz konusu sıra dışı şiddet olayları karşısında hissedilen şaşkınlıktan bahseden Finkelstein, Bataclan ve benzeri olayların çağdaş dünyada bilinen herhangi bir kalıbın içine sığmadığını söyler. Dolayısıyla incelediğimiz romanın temelindeki sorulardan bir diğeri de böylesine bir şiddetin bu çağda nasıl mümkün olabileceğidir. Finkelstein 2017 tarihinde gerçekleştirdiği söyleşilerde şiddet bağlamında nedenler ve yöntemler değişse de İkinci Dünya Savaşında karşısında hissedilen şaşkınlığın bir benzerinin Bataclan

³⁹ A.g.e., s. 34.

⁴⁰ A.g.e., s. 139-140.

saldırısı sonrasında da ortaya çıktığını vurgulamıştır. Tarihçi Timothy Snyder'den “*Holokost sona ermedi*” cümlesini alıntılamanın Finkelstein, Holokost'tan bugüne sınırları değişen kötülük kavramının yalnızca Yahudilere karşı değil, tüm insanlığa karşı devam eden şiddeti içerdiğini ifade eder⁴¹ ve konuya dair görüşlerini ise şöyle dile getirmiştir:

“Merah, Charlie Hebdo ve Hyper Cacher saldırıları beni gerçekten endişelendiren olaylardı, fakat şaşkınlığım her defasında birkaç gün ya da birkaç hafta içinde azaldı; ama 13 Kasım'dan beri kendime gelemedim — hâlâ akıl almaz ve tanımlaması zor bir olay: insanlar nasıl olur da kendi yaşlarındaki başka insanları en olmadık şekilde yok edebilir (bir eğlence gecesinde, kapalı bir mekânda, konser sırasında); ve kafe önünde, tasasızlığın ve neşenin sembolü olan yerde. Birden Bataclan benim için gaz odasının şeklini aldı zihnimde: Herkes tutsak, masum, ölüme ve üstelik rastgele ölüme mahkûm.”⁴²

Aynı söyleşinin devamında Finkelstein, **Survivre** başlıklı romanında bu yüzyılı daha başında tasvir ederken, yeni türde bir savaş döneminden geçildiğini özellikle vurguladığını belirtir. Yazar, bir savaşta saf tutmuş foto muhabiri edasıyla güncel hayattan fotoğraflar çekerek romanın kurgusunu oluşturur ve yaşanan bu aşırı şiddetin tarihi bir öneme sahip olduğunu şu sözlerle ifade eder:

⁴¹ *Sortir du cauchemar de l'histoire, par la romancière Frederika Amalia Finkelstein*. 17 Ağustos 2017. <https://lintervalle.blog/2017/08/17/sortir-du-cauchemar-de-lhistoire-par-la-romanciere-frederika-amalia-finkelstein/> (Eylül 25, 2018 tarihinde erişilmiştir).

⁴² *Entretien avec Frederika Amalia Finkelstein*. 25 Ağustos 2017. <http://www.lecthot.com/entretien-avec-frederika-finkelstein> (Kasım 14, 2018 tarihinde erişilmiştir)

“Belki de **Survivre** başlıklı romanın en acımasız tarafı şimdiki zamandan bahsetmesidir: günümüzde olan biteni yazdım— Bahsettiğim bu anı yazmak ve onu bir fotoğraf gibi saklamak istiyordum [...] Şimdiki zamandan ve söz konusu şiddetten bir iz saklamak ve bu çağın fotoğrafını çekmek istiyordum [...]”⁴³

Dolayısıyla, yazarın ifadelerine uygun bir biçimde **Survivre** başlıklı romanda genel olarak şiddetin yeni biçiminin Ava ve etrafındakiler üzerindeki süreğen etkisini görürüz. Romanda bahsedilen terör sorunu bu bölümün başında tanımlandığı gibi yalnızca Ava’yı değil bütün sivilleri potansiyel kurban olarak tehdit eder ve hayatta kalmak için sürekli tedbir almaya sürükler. Sonucunda ise çalışmamızın devamında ayrıntılı olarak değineceğimiz korku kültürünün doğmasına neden olur.

⁴³ *Entretien avec Frederika Amalia Finkelstein*. 25 Ağustos 2017. <http://www.lecthot.com/entretien-avec-frederika-finkelstein> (Kasım 14, 2018 tarihinde erişilmiştir)

İKİNCİ BÖLÜM
TRAVMA VE KORKU

2.1. POST-BELLEK

Finkelstein'in **L'Oubli** başlıklı romanında yer alan travmatik bellek İkinci Dünya Savaşından sonra üçüncü kuşaktan olan anlatıcı Alma'nın hayatını neredeyse durma noktasına getirir ve her eyleminde onu yönlendirir. Bu nedenle, Alma'nın *kendisine ait olmayan* söz konusu travmatik belleği, incelediğimiz romanın temelini oluşturur. Alma bu travmatik belleği silme çabası ile atalarının tarihini hatırlama ve anma ödevi arasında kalır. Bu başlık altında romanda söz konusu travmatik belleğin modern dünyada ne ifade ettiğini, bellek aktarımının nasıl gerçekleştiğini ve nasıl hâlâ canlı kaldığını post-bellek kavramı çerçevesinde inceleyeceğiz.

Öncelikle, savaş sonrası tanıklık ve söz konusu tanıkların aktardıklarını içeren travmatik bellek olgularının açıklanması post-belleğe kadar geçen süreci anlamamız açısından önemlidir. Giorgio Agamben, tanıklık sorununun hayatta kalmak ve olan biteni anlatmak eylemleriyle bağdaştığını dile getirir. Agamben'e göre, deneyimlerini bıkmadan herkese anlatan Primo Levi çok iyi bir tanık örneği sayılabilir.⁴⁴ Ancak öte yandan, yaşanan bütün deneyimleri anlatmanın, yani kelimenin bilinen anlamıyla tanıklık etmenin şu ya da bu şekilde hayatta kalındığı için asla ölüm kamplarında yaşananları yansıtabilecek düzeyde olmadığını dile getiren Agamben, tanıklığı bir boşluk olarak tanımlar ve Lyotard'ın sözüyle bu tanımı şöyle açıklar:

⁴⁴ G. Agamben, *Auschwitz'den Artakalanlar: Tanık ve Arşiv*, Çeviren Ali İhsan Başgöl, Ankara, Kitle Yayıncılık Ltd., 2004, s. 15.

“Bir insana gaz odaları vardır, deme ve inanmayanları ikna etme hakkını veren koşul, bir gaz odasını ‘kendi gözüyle gerçekten görmüş’ olmak olacaktır... Gaz odalarının öldürmek için kullanıldığının tek kanıtı ise birisinin orada ölmesidir. Ama birisi orada öldüyse, bunun gaz odası yüzünden olduğuna tanıklık edemez.”⁴⁵

Yukarıdaki yorumda vurgulandığı üzere, Agamben’e göre tanıklık sorunu kendi içindeki karmaşası nedeniyle kesin bir tanım içeremediğinden tanıklığın kabul edilmesi de mümkün değildir. Yine Agamben, bir yandan Felma ve Laub’un ‘tanığı olmayan olay’ şeklinde geliştirdiği kavramı aktararak, bu olgunun, söz konusu düşünürler tarafından öncelikle hiç kimsenin ölüme içeriden tanıklık edemeyeceğini, ‘sesin yok oluşunun sesi yoktur’ şeklinde ifade edildiğini, diğer yandan ölüme dışarıdan da tanıklık edilemeyeceğini, ‘dışarıdaki’nin tanım gereği olayın dışında olduğunun vurgulandığını aktarır.⁴⁶ Söz konusu romanın anlatıcısı Alma da gaz odasına dair bir anının kim tarafından bilinebileceği sorusunu kendisine sorar ve Agamben’in aktardığına benzer bir yanıt vererek “[...] gaz odasını tecrübe eden bir Yahudiye sormak gerekirdi, ama o Yahudi şu an ölü.” der.⁴⁷

Agamben, yaşanan olayları aktaranların tanıklığının mümkün olup olmadığını tartışırken çalışmamızın Birinci Bölümünde de değindiğimiz, İkinci Dünya Savaşı ile birlikte tarihin artık kazananlar tarafından değil, hayatta kalan mağdurlar tarafından yazıldığını dile getiren Neiman, söz konusu tanıklık sorununu bir tarih yazıcılığı olarak

⁴⁵ Akt. G. Agamben, 2004, s. 35.

⁴⁶ Akt. A.g.e., s. 35.

⁴⁷ F. A. Finkelstein, 2014, s. 45.

tanımlamıştır.⁴⁸ Neiman ile Agamben'in görüşleri ise şu noktada buluşur: Aktarılan deneyimler, gerçek tanıklığı ifade etsin ya da etmesin, travmatik belleği oluşturan tarihsel bilgi olarak kayda geçer. Öyleyse incelediğimiz romanda göz önünde bulundurmamız gereken travmatik bellek kavramı şu ya da bu sebeple tarihte yer edinmiş bir gerçek olarak karşımıza çıkar. Söz konusu romanda yer alan tanıklık ya da tanıklık etme çabası – mümkün olsun ya da olmasın – Alma'ya aktarılan travmatik belleğin aktarımında önemli bir yere sahiptir.

Aynı zamanda incelediğimiz romanda Alma'nın aktardığı bilgiler, ailesel deneyimlerin yansımından ziyade, ait olduğu kimlik nedeniyle içinde bulunduğu çevrenin kolektif belleğinin yansıması olarak karşımıza çıkar. Alma'nın dedesi Jacob bir toplama kampında acı çekmemiştir ve kampa dair travmatik bir bellek süreci yoktur:

“Büyükbabam Polonya'da ölmedi. Bir gaz odasında boğularak ya da ensesine bir kurşun sıkılarak öldürülmüş olabilirdi, ama zamanında ülkeden kaçmayı başardı.”⁴⁹

Alma'nın dedesi Jacob yalnızca yurdundan ayrılmıştır. Alma'nın aileden miras kalan travmatik belleği temelde yurtsuz kalmak eyleminden oluşur. Geriye kalan travmalar bütünü kolektif bellek üzerinden aktarılmıştır. Dolayısıyla söz konusu romanda İkinci Dünya Savaşından sonra aileden ya da kolektif belleğin katkısıyla aktarılan mirasın üst başlığında Yahudi soykırımının bıraktığı iz yer alır. Alma da söz konusu travmatik izi bir tümör olarak tanımlar:

⁴⁸ *Söyleşiler: Susan Neiman ile Söyleşi*. Nisan 2019. <https://www.kampfplatzdergi.com/2019/04/susan-neimann-ile-soylesi-12-say.html> (Eylül 23, 2019 tarihinde erişilmiştir).

⁴⁹ F. A. Finkelstein, 2014, s. 95.

“Yahudilerin imha edilmesi [...] Utanmadan söylüyorum: Unutmak, bu rezil Soykırımı hafızamdan silmek ve beynimdeki bir tümör gibi onu çıkarıp atmak istiyorum.”⁵⁰

İkinci Dünya Savaşı yarım yüzyıldan daha fazla bir zaman öncesinde fiilen sona ermiş olsa da, söz konusu romanda işlenen travmatik bellek sözlü, görsel ve yazılı aktarım yoluyla kuşaktan kuşağa *anlatılmış* bellek olarak karşımıza çıkar. Her ne kadar savaştan sonraki birinci kuşak ile üçüncü kuşak arasında aynı *yoğunlukta* anlatılmasa da, söz konusu travmatik belleğin bunca zaman sonra hâlâ canlı olmasının temelinde aktarılan belleğin yanı sıra *anma ödevi* ya da *hafıza ödevi* olarak tanımlanan eylemler yer alır.

Paul Ricoeur, belleğe dair düşüncelerini kaleme aldığı kitabında hafıza ödevini “Hafıza ödevi kendinden başkasına anı yoluyla adaleti teslim etme ödevidir.” şeklinde tanımlar.⁵¹ Ricoeur’e göre hafıza ödevi anımsamanın yanı sıra unutmamayı da dayatır. Bu durumda böylesi bir eylem Ricoeur’ün deyimiyile *zorunlu hafıza* gibi bir kavramın parçası olur.⁵²

Annette Wieviorka ise 1987 yılında Klaus Barbie davasıyla birlikte popülerleşen, kabul gören “bellek ödevi” deyiminin, bu duruşma için yalnızca Yahudi

⁵⁰ A.g.e., s. 11.

⁵¹ P. Ricoeur, *Hafıza, Tarih, Unutuş*. Çeviren Mehmet Emin Özcan, İstanbul, Metis Yayınları, 2012, s. 108.

⁵² A.g.e., s. 106

soykırımını kapsadığını, zamanla başka trajik dönemlere uzandığını dile getirir⁵³ ve söz konusu anma ödevini şu şekilde tanımlar:

“Bu aslında, kamptakilerin kurtulmasından beri mevcut olan ve kampa sürülmüşlerle hayatta kalanlarda ‘hatırlayın!’ ile ‘bir daha asla olmasın!’ı ayırmazcasına birbirine bağlayan bir buyruğun yerine getirilmesidir.”⁵⁴

Finkelstein, **L’Oubli**’de hafıza ödevinin karşısında bir çeşit *unutma ödevini* benimseyen bir anlatıcı yaratmıştır. Yazar, modernitenin kendinden önce hiçbir şey olmadığını düşünmeyi tercih ettiğini dile getirir. Yine Finkelstein’a göre, modern dünyada özgürlük *kendi emeğiyle* bireye aittir ve bu durum benlik ve soy arasındaki uyumsuzluğu tanımlar.⁵⁵ Finkelstein’ın yorumu söz konusu romanda Alma’nın geçmişi unutma çabasının gerçek dünyada yer alan modern insanın yansıması olduğunu gösterir niteliktedir.

Öte yandan hafıza ödevinin sürekli dayatılması ve ön planda olmasında özellikle hafıza mekânlarının önemi büyüktür. Pierre Nora, hafıza mekânlarını farklı açılardan incelediği ve tanımladığı kitabında, hafıza mekânlarının her şekilde tamamen anma karşıtı bir misyon edinmek istediğini, ama anma törenleriyle süreklilik arz ettiklerini

⁵³ A. Wieviorka, *60 Yıl Sonra Auschwitz*, Çeviren Işık Ergüden, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s. 221.

⁵⁴ A.g.e., s. 221-222.

⁵⁵ Frederika Amalia Finkelstein : “La mémoire est infinie”. 31 Ekim 2016. <https://www.lequotidien.lu/a-la-une/frederika-amalia-finkelstein-la-memoire-est-infinie/> (Nisan 25, 2018 tarihinde erişilmiştir).

dile getirir.⁵⁶ Nora'nın dile getirdiği hafıza mekânı böylelikle Ricoeur'ün ve Wieviorka'nın bahsettiği hafıza ödevine hizmet eder.

Bellek mekânlarına dair kaleme aldığı denemesinde Jay Winter da bellek mekânlarıyla ilgili asıl önemli konunun bu mekânlarda olayları şahsen tecrübe edenler tarafından değil, aynı zamanda çok daha sonra doğan kuşaklar için de bir anlam ifade etmesinden bahseder:

"'Bellek' sözcüğü, olayları bizzat yaşayanlar teker teker ölüp gittiğinde, geçmişle ilgili anlatıların şekillendirilmesinde bir metafora dönüşür. Bellek mekânları, kaçınılmaz olarak "ikincil bellek" veya " bellek sonrası" mekânlarına, yani insanların, başkalarının (burada altı çizilen olayı bizzat yaşayanların) anılarını yâd ettikleri mekânlara dönüşür."⁵⁷

L'Oubli'ye gelince, hafıza ödevi ve onu destekleyen hafıza mekânları aracılığıyla XXI. yüzyıla aktarılmış olan Yahudi soykırımını hem sahip olduğu kimlik hem de söz konusu unsurlar aracılığıyla Alma'nın kişisel tarihine kaydolur. Romanda da adı sıkça geçen Auschwitz toplama kampı en çok bilinen hafıza mekânları arasındadır. Yahudi soykırımından altmış yıl sonra kaleme aldığı **60 Yıl Sonra Auschwitz** başlıklı kitabında Annette Wieviorka, Auschwitz'i, yaşanan soykırım dönemini ve kurbanlar için anma ritüellerini iki farklı tarih olarak ele alır ve şu şekilde tanımlar:

⁵⁶ P. Nora, *Hafıza Mekânları*, Çeviren Mehmet Emin Özcan, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2006, s. 225.

⁵⁷ J. Winter, "Tarihçiler ve Bellek Mekanları." *Zihinde ve Kültürde Bellek* içinde, düzenleyen Pascal Boyer ve James V. Wertsch, çeviren Yonca Aşçı Dalar, 321-344, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 324.

“Auschwitz art arda gelen iki tarihin mekânıdır: İkinci Dünya Savaşı sırasında tüm Avrupa’dan gelen erkek, kadın ve çocukların kapatıldığı ve öldürüldüğü yerin tarihi; ve bir anma yerinin tarihi (buranın tarihsel bir ‘gerçeğe’ en yakın kalmasıyla görevli olanların iradesine rağmen taşıdığı anlamlar üzerinden anı mücadelesi verilmiş ve hâlâ da verilmekte olan, Polonya devletine bağlı bir müzenin temsil ettiği anı yeri.)”⁵⁸

Aynı zamanda Finkelstein bir nevi *unutma ödevini* benimseyen bir karakter yaratırken ve kitabını **L’Oubli** şeklinde isimlendirirken bunu bilerek bir paradoks oluşturma niyetiyle yaptığını da dile getirir. Bu paradoks sayesinde bütün olayları okuruna yeniden hatırlattığını söyler.⁵⁹ Yazarın tarihten esinlenerek kaleme aldığı **L’Oubli** başlıklı kitabı bir kurgu olmakla kalmayıp gerçek dünyada başlı başına bir hafıza mekânına dönüşür.

Alma’nın roman boyunca bahsettiği, ölüme ve tutsaklığa dair düşüncelerin canlanmasına neden olan toplama kampları, yalnızca savaşı simgeleyen uçak, büyükbabasını yeni ülkesine ve diğer Yahudileri kamplara taşıyan tren, romanın henüz başında Yahudi soykırımı dönemini hatırlatan *Gece ve Sis* filmi, tabanının kokusu toplama kamplarındaki gaz odalarını hatırlatan Alma’nın ayakkabıları, İkinci Dünya Savaşı dönemini hatırlatan Martha Eichmann’ın ismi ve yüzü, dedesinin ve Eichmann’ın aynı dönemde yedi yıl yaşadığı ülke olan Arjantin, **L’Oubli** başlıklı romanda karşılaştığımız *doğal* ya da *yapay* hafıza mekânları arasındadır. Alma roman

⁵⁸ A. Wieviorka, 2006, s. 229.

⁵⁹ Frederika Amalia Finkelstein : «Ne pas me poser en moraliste». 29 Eylül 2014. <http://www.petit-bulletin.fr/lyon/animations-connaitre-article-49329-Frederika+Amalia+Finkelstein++++Ne+pas+me+poser+en+moraliste++.html> (Kasım 16, 2018 tarihinde erişilmiştir).

boyunca travmatik bellekten kurtulma çabası içinde olsa da, aslında sürekli olarak hafıza mekânlarının labirentinde gezer. Alma'nın Paris'in boş sokaklarında geçen kendi kendine konuşma süreci kardeşinin evine gitmeye çalışırken şu ayrıntı ile kısa bir süreliğine kesilir:

“Büyükbabamın adı Jacob'du. Adını, kardeşimin binasının önüne, Jacob Sokağı'ndaki binanın önüne geldiğimde fark ettim, ancak tesadüfler o kadar güçlü ki Balthazar, Paris'te dedemin adını taşıyan tek sokakta yaşıyor [...]”⁶⁰

Alma roman boyunca farklı uyaranlar üzerinden fiziksel ya da zihinsel olarak farklı hafıza mekânlarına uğrar ve gezindiği Paris sokaklarında asıl ulaşmak istediği yer olan Jacob Sokağı anlatıcı için gerçekte başladığı yere dönüşü simgeler. Bu nedenle, Alma için Paris başlı başına bir hafıza mekânıdır. Paris'in işgali ve işgalin sona ermesine kadar geçen sürede benzer mekânlar ön plana çıkar. Bunlardan biri Şanzelize caddesidir. Alman ordusu Paris'e girdikten sonra Hitler de Paris'i gezintiye çıkmıştı ve uğradığı yerler arasında Paris'in merkezlerinden sayılan bu meşhur cadde de vardı.⁶¹ Paris'in kurtuluşunda da müttefik askerler Şanzelize caddesinden geçmişti.⁶² Alma da kendince cellat saydığı Martha Eichmann ile görüşmeden önce, İkinci Dünya Savaşı'nı yeniden yaşıyormuşçasına Paris'in sokaklarında ve Şanzelize'de gezinir.

⁶⁰ F. A. Finkelstein, 2014, s. 67.

⁶¹ *Holocaust Encyclopedia: Hitler Paris'i Geziyor*. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/film/hitler-tours-paris> (Ekim 25, 2019 tarihinde erişilmiştir).

⁶² *Holocaust Encyclopedia: Liberation of Paris*. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/photo/liberation-of-paris> (Ekim 25, 2019 tarihinde erişilmiştir).

Travmatik belleğin aktarım sürecinde tanıkların yerine ve hafıza mekânlarının rolüne değindik. Öyleyse travmatik belleğin günümüzde neden ve nasıl canlı kaldığından bahsedebiliriz. Marianne Hirsch'in post-bellek kavramı, travmatik bellek bağlamında romanda ulaştığımız son basamak niteliğindedir. Hirsch post-bellek kavramını ortaya koyarken bu kavramı geçmişte yaşanan travmatik olayların sonradan doğan kuşakların hafızasında yaşamaya devam etmesi şeklinde tanımlar. Post bellek, travmatik olay ile doğrudan bağı olan belleğin yerine söz konusu olaylara doğrudan maruz kalanların çocuklarına anlatılan anılar ve yaşanan çevrede aktarılanlar ile şekillenir. Travmatik olay, o kadar yoğun bir duyguyla aktarılır ki yeni kuşağın hiç tecrübe etmediği olaylar dizisi bir hatırlama veya anımsama şeklinde değil, fakat imgesel ve düşsel yeniden yaratım ve derin düşünce ile bir anlam ifade eder. Yaşanmamış bir olayın hatırlanması mümkün olmadığından, travmatik olay post-bellek çerçevesinde yaratıcılıkla ortaya çıkar.⁶³ Söz konusu romanın anlatıcısı Alma, dedesine dair aktarılanları şöyle dile getirir:

“Yalnızca büyükbabamın hayatı hakkında çok az şey biliyorum, basit bir nedenden ötürü kahramandı, kızının kahramanı. Büyükbabamın hayatı bana efsanevi bir şekilde birçok sayılar ve veriler ile aktarıldı [...] Mecburen olaylar hakkında bana çokça yalan söylendi.”⁶⁴

Hirsch, post-bellek konusuna eğildikçe farklı kavram arayışlarının ortaya çıktığından bahseder, çünkü aktarılan bellek her zaman bireysel değildir ya da aileye bağlı bir bellek değildir, aynı zamanda bir ortaklık söz konusudur. Söz konusu travma

⁶³ M. Hirsch, *The Generation of Postmemory: Writing and Visual Culture After Holocaust*, New York, Columbia University Press, 2012, s. 5.

⁶⁴ F. A. Finkelstein, 2014, s. 21.

kolektif imajlarla ve tarihsel bilgilerle de aktarılır. Hirsch bu durumda post-bellek kavramının da ikiye ayrıldığını ve *aileden aktarılan post-bellek* ile *ortak post-bellek* olarak karşımıza çıktığını dile getirir.⁶⁵ Söz konusu romanda karşılaştığımız post-bellek kavramı yoğunlukla *ortak post-bellektir*. Alma özellikle çevreden edindiği istatistiksel verilerden bahseder, zira kendisine büyükbabasına dair ne çok fazla bilgi ne de belge aktarılmıştır:

“Hafızam zaman içinde binlerce küçük parçaya bölünmüş durumda. Ailem benden birçok ayrıntıyı gizledi, aileler ayrıntılardan hep nefret ederler zaten.”⁶⁶

Öte yandan Hirsch, fotoğrafların post-bellek konusunda ayrı bir öneme sahip olduğunu dile getirir. Savaşta yok olmayan fotoğrafları geçmişte yaşananların kanıtı ve geri dönüşü olmayan geçmişin hayaleti olarak niteler. Hirsch, fotoğrafların çok hızlı bir şekilde sembolik bir anlam kazandığını dile getirirken, içerdikleri gerçek imajdan daha fazlasını temsil ettiklerini söyler. Öte yandan Hirsch’e göre herhangi bir vahşet fotoğrafı vahşetin başka bir biçimini de ifade eder. Yahudi soykırımının da XX. yüzyılda en fazla fotoğraf içeren tarihsel olay olduğundan bahseden Hirsch, ‘Çalışmak özgürleştirir.’ yazısının yer aldığı fotoğrafın, Varşova’da ellerini havaya kaldıran çocuğun fotoğrafının ya da Anne Frank’in fotoğrafının artık ikonik bir değeri olduğunu ve post-belleğin bir ürünü olduğunu dile getirir.⁶⁷ İncelediğimiz romanda da Alma soykırım belgelerinin ve

⁶⁵ M. Hirsch, 2012, s. 36.

⁶⁶ F. A. Finkelstein, 2014, s. 21.

⁶⁷ «*Postm moire: Entretien avec Marianne Hirsch.*». Nisan 2013. <http://www.ciremm.org/wp-content/uploads/2015/06/Pages-de-ArtAbsPostmemoire-72dpi.pdf> (Ekim 12, 2018 tarihinde erişilmiştir.)

bilgilerinin peşine düşerken interneti sıkça kullanır ve bu sırada Google görseller, kolektif albümden birçok farklı fotoğraf sunar ona:

“[...] kamplarda ölen Yahudilerin kimlik fotoğraflarında yer alan suretleri, internet üzerinde - Yahudi soykırımının anısını yaşatan çeşitli sitelerde - bunlara benzer yüzlercesini gördüğüm için aklımda kalmış olabilir.”⁶⁸

Aynı zamanda Hirsch tarihin tanıkları olmadan nasıl aktarılabileceği sorusunu ele alırken, tarihin üçüncü kuşağa aktarılabilmesi konusunda teknolojinin önemine değinir. Dijital arşivlerin sınırsız olduğunu dile getiren Hirsch, Yahudi soykırımının bu konuda dünya çapında tek örnek olduğunu ifade eder. Hirsch’e göre internet ağı tüm dünyayla bağ kurma ve böylece hafızayı aktarma konusunda çok değerli bir katkıda bulunur. Dolayısıyla Hirsch, hafıza aktarımının gelecekte ne ifade edeceğinden ziyade, gelecekte yeni türde müzelerle veya anıtlar ile anma eyleminin gerçekleşeceğini, hafızanın da bu şekilde aktarılacağını ve bu sayede kaybolmayacağını ifade eder.⁶⁹ **L’Oubli** romanında da travmatik bellek, Hirsch’in de vurguladığı üzere yeni teknolojilerin sunduğu olanaklar sayesinde yansıtılmaya ve yeniden yaratılmaya devam eder:

“Nazi toplama ve imha kamplarının adlarını hatırlamaya çalışırken [...] hatırlamam gerekir. Başlıca olanları biliyorum, birkaç yıl önce ezberlemiştim. Wikipedia’da bu konuyu içeren güzel bir başlık vardı [...]

⁶⁸ F. A. Finkelstein, 2014, s. 37.

⁶⁹ «*Postmémoire: Entretien avec Marianne Hirsch.*» Nisan 2013. <http://www.ciremm.org/wp-content/uploads/2015/06/Pages-de-ArtAbsPostmemoire-72dpi.pdf> (Ekim 12, 2018 tarihinde erişilmiştir.)

Kamp isimlerini coğrafi olarak değil de alfabetik sıraya göre ezberledim[...] Başlıyorum. Auschwitz I, Auschwitz II, Auschwitz III — (hatırlaması en kolay) — Bad Suiza, Belzec... 1937 ve 1945 yılları arasında, 8 yıllık bir sürede, inşa edilen, kullanılan, terk edilen, 32 kamp. Benim hatırladığım sayı 32.”⁷⁰

Hirsch’in de değindiği teknolojiyle gelişen sınırsız dijital arşivler ve şu an bilinen teknolojik gelişmeler, geçmişin gelecekte sürekli var olacağını destekler niteliktedir. İncelediğimiz romanda da Google Görseller arama motorunu geçmişe ait bir fotoğraf albümü gibi kullanan Alma, Wikipedia’yı da söz konusu döneme özel hazırlanmış bir ansiklopedi gibi kullanır. Bütün tarihsel bilgilere internet üzerinden ulaşan Alma, toplama kamplarının isimlerini, toplama kamplarına dair teknik ve istatistiksel bilgi içeren listeleri, döneme ait birçok farklı bilgiyi bu yolla öğrenir. O hâlde, **L’Oubli** romanında internet, sürekli açık olan bir anı müzesine dönüşür.

Öyleyse, Hirsch’in yukarıda değindiğimiz *anımsama değil, yeniden yaratım* tanımıyla Finkelstein’in yukarıda değindiğimiz günümüzde geçerli olan *özgürlüğün kendi emeğiyle bireye ait* olması tanımı post-bellek kavramında buluşur. **L’Oubli** romanında Alma, aktarılan travmatik belleği *kendi emeğiyle zihninde yeniden yaratır* ve böylelikle kişisel tarihinin eksik parçalarını tamamlar.

⁷⁰ F. A. Finkelstein, 2014, s. 18-19.

2.2. KORKU KÜLTÜRÜ

L'Oubli'nin merkezinde yer alan travmatik geçmiş sorgusunun devamında Finkelstein'in **Survivre** başlıklı romanına yansıyan travmatik olgu, XXI. yüzyıla hâkim olan korkudur. Romanda korku kavramı bireysel olandan yola çıkarak küresel olana doğru uzanır. Ava'nın bakışıyla, yaşadığı çevreden tüm dünyaya uzanan bir korku zinciri söz konusudur. Bataclan terör saldırısı başta olmak üzere, terörist saldırıların yarattığı korku havası Ava için paranoya ve takıntılara neden olur. Ava söz konusu saldırıların hiçbirine yerinde tanık olmamıştır, fakat *risk toplumu* ve modern medya ağı, dünya üzerinde devam eden şiddeti Ava'ya sürekli hatırlatır ve anlık fotoğraf, video ve çeşitli haberler bütünüyle söz konusu şiddet selini kanıtlayıcı argümanlar sunar. Ava'nın giderek yalnızlaştığı ve etrafındakilerin olası bir saldırıya dönüştüğü dünyada, çocukluk yıllarındaki video oyunlarından alışkın olduğu şiddetin gerçek hayatta karşılık bulması ve dolayısıyla adım adım tüm dünyayı saran korku kültürü anlatıcıyı da içine çeker. Bu başlık altında korku kavramını, bu kavramın genel anlamda çağımızda toplumları nasıl etkilediğini ve özellikle **Survivre**'de Ava'nın söz konusu korku kültüründen nasıl etkilendiğini ele alacağız.

Finkelstein'in **Survivre** başlıklı kitabında ön plana çıkan konuların başında Ava'nın kendini sürekli risk altında hissetmesi gelir. Risk altında olma duygusu hem çevresel faktörlerle hem de devlet ve toplum tarafından canlı tutulur. Bu durum tüm toplumun risk altında olduğunu da kanıtlar niteliktedir. XXI. yüzyılın ilk yıllarına egemen olan söz konusu durum, Ulrich Beck tarafından *risk toplumu* şeklinde isimlendirmiştir. 11 Eylül 2001 terör olaylarından sonra artık herkesin bir risk toplumunda yaşadığını ifade eden Beck, risk alanının aynı zamanda bir koruma alanı

doğurduğunu dile getirir. Aynı zamanda Beck söz konusu risk toplumunun yarattığı sistemde kontrol edilemeyen ve ön görülemeyen tehlikelerle karşı karşıya kalındığını, dahası sistemin güvenlik önlemlerinin toplumu koruyabilecek düzeyde olmadığını ifade eder. Beck'e göre risk toplumunun temelinde kontrol edilemeyen üzerinde *kontrol ediyormuş* gibi hareket etmek yatar.⁷¹ Öte yandan Giorgio Agamben'e göre de toplum içinde istisnai durumlar yaşandığı zaman, kontrol altında olan ile normal olan arasındaki fark ortadan kalkar. Kontrol alanı aslında riski önleyebilecek alandır, fakat bu alan riskten korumak yerine korkunun doğmasına neden olur.⁷²

Öyleyse, Agamben ve Beck'in yorumlarını ele aldığımızda söz konusu romanda Ava, şehrin her yerinde askerlerin devriye gezdiği bir *risk toplumu* ve risk dönemini aktarır. Romanda çizilen dünya, savaş meydanını andırır; askerler olası düşmanlara karşı her yerde nöbet tutarlar. Bu süreç de korkuyu tetikler. Ava'nın her gün kullandığı metroda korkunun aniden canlandığını ifade etmesi anlatıcının günlük yaşamında normal koşullar ile sıra dışı koşulların iç içe geçtiğini gösterir:

“Bu sabah metroda ne kadar korktuğumu söylemedim: Bir şekilde göz ardı etmeye çalıştım. Metroya bindiğimde sistematik ve kısa bir korku beni sarstı, bir çantaya ya da ceket altına gizlenmiş bir bomba ya da patlayıcı kemer korkusu.”⁷³

⁷¹ U. Beck, *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*, Çeviren Kâzım Özdoğan ve Bülent Doğan, İstanbul, İthaki Yayınları, 2011, s. 45-46.

⁷² G. Agamben, *İstisna Hali*, Çeviren Kemal Atakay, İstanbul, Otonom Yayıncılık, 2006, s. 9-10.

⁷³ F.A. Finkelstein, 2017, s. 43.

Öte yandan Sosyolog Frank Furedi, Beck'in aksine, XXI. yüzyıla adım atarken Batı toplumlarının birçok konuda daha güvende olduğunu söyler, ancak güvende olmak da korkuyu engellemez. Aksine birçok riskin kontrol altına alınması ya da alınmaya çalışılması beklenmedik farklı risk ihtimallerine neden olacağından *korku kültürü* doğar.⁷⁴ Beck'in ele aldığı *risk toplumu* kavramının yanı sıra, Furedi'nin ele aldığı *korku kültürü*, **Survivre**'de Ava'yı kesintisiz biçimde rahatsız eden bir diğer etken olarak karşımıza çıkar.

Furedi korkuyu, insanın beklenmedik bir durumla karşılaştığı sırada zihnin odaklanmasını sağlayan bir mekanizma olarak tanımlar. Batı toplumlarını örnek göstererek, korkuyu aslında kişisel deneyimlerin biçimlendirdiğini dile getiren Furedi, günümüzde ise korkunun kişisel deneyimlerden kaynaklanmadığını ve korku kavramının hayatımızda giderek daha fazla yer ettiğini ifade eder:

“Batı toplumlarında yaşayan insanlar, geçmişe kıyasla, hastalık, acı ve ölüm gibi deneyimlerin oldukça uzağında; bunun yanında kişisel güvenlik de görülmedik ölçüde artmış durumda; ama korku giderek hayatımıza daha çok yayılıyor. Batı toplumları bir korku kültürünün etkisine giriyor. Bu kültürün temelinde, insanın, gündelik yaşamını tehdit eden yok edici güçlerle kuşatılmış olduğu inancı var. Gerçeği bilimkurgudan ayıran çizgi giderek belirsizleşiyor.”⁷⁵

⁷⁴ F. Furedi, *Korku Kültürü: Risk Almamanın Riskleri*, Çeviren Barış Yıldırım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 7.

⁷⁵ A.g.e., s. 8.

Beck gibi, Furedi de modern düzende günlük yaşamın tehdit edilmesi konusunda başlangıç noktasını tüm dünyayı etkileyen 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör saldırıları olarak belirler. Furedi, Los Angeles Times dergisinden bir alıntı yaparak söz konusu saldırının korku kültürüne ve dolayısıyla gelecek dönemlere etkisini şöyle ifade eder:

“Dünya Ticaret Merkezi'nin yıkıldığı günün ertesinde, Los Angeles Times'ın yorumcularından biri şöyle yazıyordu: ‘Bundan sonra bizi bekleyen büyük olay teknolojik ya da tıbbi bir buluş değil, ancak korku olabilir’.”⁷⁶

Finkelstein açısından bakıldığında ise 11 Eylül saldırıları dünya için nasıl bir dönüm noktası olduysa, Finkelstein için de 13 Kasım bir dönüm noktası olur. Yazar 13 Kasım 2015 Bataclan saldırısından bahsederken savaşın beklenmedik bir biçimde yanı başında patlak verebileceğini anladığını söyler ve bu günden sonra korku ve şüphenin günlük yaşamı ele geçirdiğini “Korku ve şüphe sıradanlaştı: Bir sonraki saldırıyı bekleyerek yaşıyorum.” sözleriyle ifade eder.⁷⁷

İncelediğimiz romanda, şiddetle birlikte doğan korku kültürünün Ava üzerinde bıraktığı etkinin bireysel yönü kadar küresel yönü de işlenmiştir. Ava'nın geçmişe dair aktardığı anılar şiddetin ve dolayısıyla korkunun etki alanının yavaş yavaş genişlediğini kanıtlar niteliktedir. Şiddet konusunda takıntılı olan Ava geçmişten günümüze yaşanan katliamların listelerini internet üzerinden okurken kronolojik sıralamadan bahseder ve

⁷⁶ A.g.e., s. 7.

⁷⁷ F.A. Finkelstein, 2017, Arka kapak.

günümüzde yaşanan terör saldırılarının başlangıç tarihini tıpkı Beck ve Furedi gibi “[...] çağdaş dönem ve ‘2001'den sonrası’ (görünüşe göre, 11 Eylül kesin bir dönüm noktasıdır) [...]” sözleriyle 11 Eylül 2001 olarak aktarır, fakat henüz çocukluk döneminde gerçekleşen bu saldırının Ava üzerindeki etkisi kayda değer değildir. Ava daha sonra Djokhar Tsarnaev olayından bahseder; Boston Maraton’unda üç kişinin hayatını kaybetmesine neden olan bombalı saldırı 15 Nisan 2013 tarihinde gerçekleşmiş ve kaçmaya çalışan saldırganlar olaydan üç gün sonra Massachusetts Teknoloji Enstitüsü’nde bir polisi öldürmüşlerdir. Zanlıların peşine düşen güvenlik güçleri bir gün boyunca Boston şehrinde ve etrafında yer alan bölgelerde yaşayan insanların evlerinden dışarı çıkmamalarını ve kapılarını kilitlemelerini istemiş, zanlı yakalanana kadar Boston’da günlük yaşam durmuştur. Söz konusu olayın dünya çapındaki etkisi 11 Eylül saldırılarından daha az olmuşsa da, saldırı, Ava üzerinde ciddi bir etki yaratmıştır:

“Terörün etkisini ilk defa 11 Eylül 2001’de hissettiğim söylenemez: henüz çok küçüktüm. Terörün beni ilk kez etkilediği olay 18 ve 19 Nisan 2013 tarihinde gerçekleşen Djokhar Tsarnaev’in saldırısıydı.”⁷⁸

Romanda söz konusu korku ve paranoya etkisi Bataclan saldırısında en üst seviyeye ulaşır. Ava, şiddetin dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşebileceğini ve adım adım kendisine yaklaştığını görür. Ava, Bataclan saldırısını “Oradour-sur-Glane saldırısından bugüne Fransa’nın karşılaştığı en büyük katliam [...]”⁷⁹ şeklinde ifade eder.

⁷⁸ A.g.e., s. 57.

⁷⁹ A.g.e., s. 95.

Öte yandan Ava böylesi bir şiddete aslında çocukluk dönemindeki video oyunlarından alışkındır ve video oyunlarının kendisini bir yönden hayata hazırladığını söyler. Ava, küçüklüğünde oynadığı şiddet içerikli sanal oyun olan *GTA*'dan bahsederken, şiddetin öncelikle sanal ortamda sıradanlaştığını daha sonra gerçek yaşama yansıdığını dile getirir. Ava, yapay dünyada tanık olduğu şiddetin etkisinin gerçek yaşamda yer bulmasını kendi intiharını kaydeden *Katelyn Nicole Davis* olayıyla bağdaştırır.⁸⁰ Bunun yanı sıra sanal oyunlardan bahsederken “Yedi yaşında insan öldürüyordum. Doğrusu, sanal olarak insan katlediyordum. Video oyunlarında ne kadar yok edersek, kazanma şansımız o kadar artıyordu.”⁸¹ ifadesiyle bu yeni şiddetin gerçek yaşamdaki temelini hâlihazırda sanal dünyada var olduğunu ifade eder. Öte yandan Ava, her ne kadar daha öncesinde sanal oyunlar vasıtasıyla şiddete alışkın olsa da, onu korkutan asıl unsur, gerçek yaşamda iplerin kendi elinde olmaması ve her an her yerde bedensel varlığını ve ruhsal bütünlüğünü tehdit edebilecek bir saldırı ile karşılaşma olasılığıdır. Öyleyse, güven duygusunun azalmasıyla paranoyanın artması ve korkunun doğması art arda gerçekleşen bir süreç olarak tanımlanır:

“Biraz sinsi ya da biraz gergin bir bakış ya da sıra dışı herhangi bir hareketin ardından kan görüyorum; seyahat ya da spor çantası, kızgın bakışlar ya da bol elbiseler; anında kan görüyorum. Paranoya doğal akış içinde bize her gün tuzak kuruyor [...] — treni değiştirmeli mi, değiştirmemeli mi, şimdi inmeli miyim, çünkü şu ya da öteki bir tuhaf davranıyor, yanılma payım ve günümün 10 dakikasını boşa harcamış olma

⁸⁰ A.g.e., s. 101.

⁸¹ A.g.e., s. 71.

ihtimali var, evet, şimdi inmeli miyim, bedenimi kurtarmak için inmeli miyim[...]”⁸²

Romanda korku ve paranoya duygusunu yalnızca kişisel özellikler ve duyarlılık beslemez. Çevresel etkenler de korkunun sürekliliğini sağlar. Korku kültürünün etkenlerini değerlendiren Furedi, medyanın toplumların riski algılayış biçimlerini doğrudan etkilediğini dile getirir ve farklı araştırmaları temel alarak medyada belirli suçlara ya da hastalıklara vurgu yapıldıkça toplumların bu konulara dair tehlike duygularında da artış yaşandığını ifade eder.⁸³

Aynı zamanda, sosyolog Ulrich Beck, korku kültürünü şekillendiren risk konusunda değişen medya tanımının günlük alışkanlıklarımızı kökten değiştirdiğini ifade eder. “Medya sayesinde mekânsal ve sosyal bakımdan bir tür çifte hayat” yaşadığımızı dile getiren Beck medyanın küresel bağlamdaki söz konusu etkisini şu sözlerle açıklar:

“Aynı anda hem buradayız hem başka yerdeyiz; tek başınayız, yalnızız, ama yine de New York Filarmoni'den aynı konseri dinliyoruz veya yalıtılmış halde akşam yemeğimizi yerken aynı anda Lübnan'daki iç savaştan korkunç sahneler izliyoruz.”⁸⁴

⁸² A.g.e., s. 43.

⁸³ F. Furedi, 2001, s. 83.

⁸⁴ U. Beck, 2011, s. 201.

İncelediğimiz romanda, karşılaştığımız yeni türde haber edinme kaynağı olan sosyal medya ve *sürekli internete bağlı olma* durumu geleneksel medyanın etkisinden çok daha yoğun bir etki yaratır. Zamansız ve yersiz bir şekilde sürekli internete bağlı olma durumu Ava'nın kesintisiz bir şekilde haber akışına maruz kalmasına neden olur. Ava, Beck'in ele aldığı geleneksel medyanın yarattığı korku ortamına kendi iradesi dışında maruz kalırken romanın başından sonuna kadar cep telefonunu kendi iradesiyle elinden bırakmaz ve sosyal medyada kendi seçtiği haber türleriyle şiddeti duymaya devam eder. Hem şiddet kavramının peşinde olan hem de şiddetten kaçan Ava, kontrolsüzce karşılaştığı çeşitli şiddet olaylarına dair haberlerden bahseder. Bu konuda Ava için herhangi bir sınır ya da sansür yoktur ve incelediğimiz romanda Furedi ve Beck'in ele aldığı korku kültürü üzerinde etkisi olan geleneksel medya yerini sosyal medyaya bırakır.

Aynı zamanda, Finkelstein da şiddetin internet üzerindeki varlığından söz ederken herhangi bir sınıflandırmanın olmadığını, korkutucu, masum ya da gülünç şeylerle aynı düzeyde karşılaşıldığını ve bu durumun bir tehlike oluşturduğunu, çünkü herhangi bir filtre olmadığı için kontrol edemediğimiz şiddet ile sürekli karşı karşıya kaldığımızı dile getirir.⁸⁵

Öte yandan korku kültürünün incelediğimiz romandaki etkisini daha iyi görmek için modern hayatın işleyişine de değinmek önemlidir. Günümüzde, medeniyetin özellikle Batı toplumlarını getirdiği nokta, Edgar Morin tarafından "Kentsel gelişme yalnızca bireysel gelişimleri, özgürlükleri, eğlenceleri değil, eski dayanışmaların

⁸⁵ *Internet est leur matière première: deux écrivaines racontent.* 8 Eylül 2017. <https://www.franceinter.fr/culture/fascines-inspires-affoles-ce-que-les-monde-d-internet-font-aux-ecrivain-e-s> (Kasım 3, 2019 tarihinde erişilmiştir).

kaybını ve gündelik yaşamı bunaltan örgütsel baskılara bağımlılığı (metro-iş-uyku)⁸⁶ ifadeleriyle özetlenir ve üç kelimedede toplanır. Bu zincir modern bireyin gündelik yaşamdaki üç temel etkinliğini tanımlar. Söz konusu romanda Ava'nın bir günü de bu üçlü zincirle sınırlıdır. Ancak söz konusu zincirin durağanlığı ile sıradanlığı, dönem koşullarının sıra dışılığının saldırısı altındadır. Ava, sıradan bir güne metroda askerler ve korku ile başlar:

“Saat 7.44, Stalingrad istasyonundayım. Dört kişilik bir asker grubu hemen yanımda durdu. Gözlerimi kapatıyorum ve güzel bir şey düşünmeye çalışıyorum[...] Gözlerimi açıyorum: askerlerden biri tüfeğini dirseğinin kıvrımına yerleştirdi, namlusu karnıma dönük duruyor. Aralarından birinin bir delilik etmesi hepimizin ölümü anlamına gelir. Bir metre geri çekiliyorum.”⁸⁷

Bu karşılaşma iş yolunda yalnızca bir başlangıç niteliğindedir, çünkü yol boyunca kendi telefonundan ya da yakınındaki yolcuların telefonundan okuduğu haberler korku hissinin devamlılığını sağlar. Söz konusu haberler yalnızca şiddet, terör, savaş gibi anahtar kelimelerle tanımlanabilecek türdendir:

“Siviller katlediliyor[...] Çocuklar sokaklarda öldürülüyor. Tüm hastaneler yok oluyor. Cesetleri toplamak imkânsız. Kaçmak imkânsız[...] ‘yaralılar’ ve ‘ölüler’ kelimeleri tekrar ediliyor. Bir saldırıdan bahsediliyor, dünyanın

⁸⁶ E. Morin, S. Naïr, *Bir Uygarlık Siyaseti*, Çeviren Sinan Köm, İstanbul, Om Yaynevi, 2000, s. 155-158.

⁸⁷ F. A. Finkelstein, 2017, s. 11.

neresinde gerekleştini umursamıyorum, gerçekleşmiş ve bunun bir önemi yok [...]”⁸⁸

Ava modern yaşamın ikinci standart zinciri olan iş yerine vardığında ise zihnen tamamen değiştini dile getirir ve melankoliye neden olan sıkıntılarını kapının önünde bıraktığını söyler, fakat bu durum çok fazla sürmez. New York Times’tan telefonuna şiddet içerikli bir haber bildirimini gelir.⁸⁹ İş yerinde zihnen değiştini dile getiren Ava söz konusu şiddet içerikli haberin ayrıntısından bahsetmez, onun yerine bildirim geldiği saat ile söz konusu olayın geçtiği yerin saatleri arasında karşılaştırma yapar. Ava’nın bu tutumu en azından iş yerinde şiddet fikrinden uzak durma isteğini gösterir. Bunun yanı sıra, Ava için şiddet ve dolayısıyla korku kavramından uzak durmak mümkün değildir. Bataclan saldırısı ve devamında gerçekleşen anma etkinliği söz konusu uzaklaşabilme umudunun olanaksızlığını bir kez daha ortaya koyar:

“[...] yöneticimiz bize önceki gün gerçekleşen saldırının kurbanlarının (Artık bu kelimeye tahammül edemiyorum) anısına ulusal saygı anlamında yetkililerin planladığı bir dakikalık saygı duruşunda bulunacağımızı hatırlattı. Bu nedenle saat 11.59 ile 12.00 arasında tüm faaliyetleri durdurmamız istendi.”⁹⁰

Ava, bu bilgilendirmenin üzerine yine şiddet üzerine düşünmeye başlar. Zihni sürekli olarak Bataclan saldırısıyla meşguldür. İş yerinde kısa bir mola verdiğiğinde yine telefonunu eline alır ve saldırıya dair yeni gelişme olup olmadığını kontrol eder. Ava,

⁸⁸ A.g.e., s. 13.

⁸⁹ A.g.e., s. 42.

⁹⁰ A.g.e., s. 51.

bunun yanı sıra iş yerindeyken öteden beri bir olağanüstü hal paranoyası olduğunu söyler.⁹¹ Böylece Ava şiddet fikrinden ve dolayısıyla korkudan iş yerinde de sıyrılmaz.

Morin tarafından tanımlanan standart yaşamın üçüncü zinciri olan uyku evresinde de Ava'nın yaşamı *kesintiye* uğrar. Böylesine bir kesinti ne yalnızca çevresel etkenlerden ne de yalnızca bireysel etkenlerden kaynaklanır, bu defa Ava'nın kontrol edemediği bir şekilde uykusunda gerçekleşir:

“Dün gece saat tam 4'te uyanmama sebep olan kâbus sürekli aklıma geliyor. Bir katliam. Hedefte masumiyetin kendisi var. Katil vuruluyor. Ortasında koşu bandı olan sahte bir banyo görüyorum, sonra bağırmalar duyuyorum. Gaz kokusu. Hapis. Spor ayakkabılar giymiş ve köşelere yığılmış çıplak vücutlar. Ve birden kapılar açılıyor — özgürlük.”⁹²

Finkelstein'in Alma'nın edinilmiş travması ile Ava'nın yaşadığı korkuyu bir araya getirdiği bu rüyanın ardından Morin'in ele aldığı standart üç adımın üçünde de Ava'nın yaşamı normal akışından çıkıp sıra dışı olana döner. Ava, hayatının her adımında şiddetle ve korkuyla karşı karşıya gelir. Bu içinden çıkılmaz durumun yanı sıra Ava metro-iş-uyku zincirinin dışına çıkıp bir kafede oturduğunda, bu kez bir yandan *şiddet habercisi* cep telefonu, diğer yandan geleneksel medya olan televizyon anlatıcısını iki yönden köşeye sıkıştırır. Ava televizyona baktığında “[...] size sorum şu: Cihada katılan bu genç Fransızlar ne umuyor? – ‘Fransa bizi küçük düşürdüğü için

⁹¹ A.g.e., s. 55-56.

⁹² A.g.e., s. 82.

saygınlığımızı geri kazandıran İslam'dır.": Bu cümle kimlik sorununu oldukça iyi özetliyor."⁹³ şeklinde şiddet üzerine yorumlar içeren bir programa denk gelir.

Öte yandan Ava cep telefonundan gelen bildirimleri haber bülteni sunar gibi aktarır. "Masanın üzerindeki telefonum yeniden titredi, ekran ışığı yandı. Suriye. Bir yeraltı kütüphanesi bombardıman altında."⁹⁴ ya da "Yeniden telefonum titriyor, cebimden çıkarıyorum; bir bildirim ekranı aydınlatıyor: Bir grup terörist atom bombasını, çeşitli bileşenlerini ve montaj yöntemlerini öğrenmiş olabilir."⁹⁵ şeklinde bildirimler romanın sonuna kadar Ava'yı rahat bırakmaz.

Dolayısıyla, incelediğimiz romanda işlenen korku kültürünün etkisi Ava üzerinde açık bir biçimde görülür. Ava her adımında bir çıkmazın içindedir. Romanda yer alan çeşitli etkenlerden özellikle internet ve sosyal medya söz konusu korku kültürünü kesintisiz bir şekilde besler.

⁹³ A.g.e., s. 104.

⁹⁴ A.g.e., s. 90

⁹⁵ A.g.e., s. 105.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KISIR DÖNGÜ

3. 1. HAYATTA KALMANIN YENİ BİÇİMLERİ

Finkelstein'in **L'Oubli** ve **Survivre** başlıklı romanlarında anlatıcılar geçmişte İkinci Dünya Savaşı ve günümüzde Bataclan saldırısı özelinde iki farklı tarihsel sürecin sonuçlarından etkilenirler. Söz konusu iki farklı tarihi dönem için ortak mekân Avrupa'dır ve anlatıcıların olaylara karşı tavırları özelden genele, bireysel olandan toplumsal olana, ulusal olandan küresel olana şeklinde gelişir. Her iki anlatıcı için de karşımıza çıkan ortak refleks ise *hayatta kalma* çabasıdır. Romanlarda işlenen hayatta kalma kavramı, bir yandan içinde yaşanılan benzer dönemi temsil ederken, diğer yandan yakın Avrupa tarihi temelinde İkinci Dünya Savaşı anısının canlı tuttuğu mücadeleyi ve yıkıcılığı temsil eder.

Hayatta kalma kavramı karşımıza şiddetin neden olduğu korku kültürünün Ava'nın yaşamına etkisinin ve geçmişten miras kalan travmatik belleğin Alma'da canlanmasının sonucu olarak karşımıza çıkar. **L'Oubli**'de Alma, **Survivre**'de ise Ava sürekli olarak hayatta kalmanın yollarını ararlar. İkinci Dünya Savaşının doğrudan tanığı olmayan Alma, savaşın ardından aktarılan travmatik bellekten kurtulmayı zihinsel kaçışla denemeye çalışırken, Paris'in orta yerinde gerçekleşen Bataclan terör saldırısının yarattığı korku ortamından sıyrılmaya çalışan Ava hem zihinsel hem de fiziksel kaçışın peşindedir. Bu başlık altında, Ava ve Alma'nın söz konusu hayatta kalma kavramı çerçevesinde yaşamlarını nasıl sürdürdüklerini, ne tür çözümler ürettiklerini ele alacağız. Bunun için öncelikle XXI. yüzyıla girerken Batı toplumlarında bireyin genel durumuna değinecek, ardından şiddet ve korku karşısında Ava ve Alma'nın tutumlarını inceleyeceğiz.

Bir Uygarlık Siyaseti başlıklı kitapta XXI. yüzyıla girerken özellikle Batı toplumlarının mevcut koşullarını değerlendiren ve eleştiren Morin, makinelerle iç içe olunan söz konusu yeni düzende bir yandan insanlar işsiz kalırken diğer yandan toplumsal yaşamın dev bir otomatik makine haline geldiğini söyler. Bunun yanı sıra Morin, hızla değişen sınaî gelişmelerin kullanım ve tüketim alışkanlıklarını da değiştirdiğini, kapitalist kalkınma yönteminin üretim konusunda gelişmelere yol açarken temelde insani ilişkilerde gerilemeye neden olduğunu ifade eder. Söz konusu durumun da hem büyük kentlerin düzenini hem de bireylerin günlük alışkanlıklarını doğrudan etkilediğini dile getirir. Morin, toplumların bir yandan gelişirken diğer yandan yeni başka sorunlarla karşılaştığını, bu yeni sorunların ise daha çok ruh-beden etkileşimlerine bağlı olduğunu ifade eder. *Rahatlığın rahatsızlığı* ifadesiyle tanımladığı bu dönemi “belirsizlik, boğuntu, bireylerin atomlaştığı ve geleceği olmayan bir dünyada dayanılmaz rahatsızlıklar olabilirler.” şeklinde açıklar. Bu yorumların ardından Morin uygarlığın modern bireyleri yeni düzende amansız bir yalnızlığa sürüklediğini dile getirir ve yalnızlığın ulaştığı uç noktayı sıra dışı bir haberden bahsederek, ölümünden ancak beş yıl sonra fark edilen *Georges* ile örneklendirir.⁹⁶ Finkelstein’in romanlarının tarihlendiği zamanın temelini de Morin’in vurguladığı yeni düzende insanlar arasındaki bağın giderek zayıflaması ve yalnızlık oluşturur.

İncelediğimiz romanlarda ele alınan dönem teknolojik gelişmeler anlamında yukarıda Morin’in tanımladığı dönemden birkaç aşama daha ötededir, fakat Morin’in ele aldığı yalnızlık, bunalım ve belirsizlik geçerliliğini hâlâ korumaktadır. Aynı zamanda 2000’li yılların ardından terör olaylarının artmasıyla bunalım ve belirsizlik konuları incelediğimiz romanlarda şiddet kavramı ile ilişkili hâlâ gelir.

⁹⁶ E. Morin, S. Naïr, 2000, s. 156-162.

Öte yandan Finkelstein yalnızlık hissini günümüz bireyi üzerindeki etkisinden bahsederken konuyu nesnelere olan ilişkimiz ile de bağdaştırır. Ekranların Batı dünyasını istila ettiğini ifade eden Finkelstein, sanal dünyanın *dokunma hissimizi* ortadan kaldırdığını söyler ve bu nedenle de hassasiyetimizi kaybettiğimizi ve insanlar arasındaki etkileşimin gitgide azaldığını dile getirir. Aynı zamanda sosyal medya ve internetin de bu çağda görülen yalnızlığın en temel nedenlerinden biri olduğunu “Daha fazla bağlantı, daha fazla yalnızlık [...]” sözleriyle ifade eder.⁹⁷

Öte yandan, sürekli *internete bağlı* olan Alma ve Ava bir yandan daha fazla yalnızlaşırken, diğer yandan gitgide hissizleşirler. Öyleyse, incelediğimiz romanlarda yalnızlığın hayatta kalma çabasının hem nedeni hem de sonucu olduğu söylenebilir. **Survivre**'de güvenliğin şüpheli olduğu durumlarda Ava etrafındakilerden uzaklaşır ve yalnız kalır, öte yandan yalnız kaldığı için daha da güvensiz bir konumda olur. **L'Oubli**'de ise Alma toplumsal bellekten aktarılanı reddederek ve unutmaya çalışarak toplumun benimsediği anma görevinden uzaklaşır ve yalnızlaşır.

Her iki anlatıcının da doğrudan tecrübe edilmemiş olaylardan uzaklaşmak için geliştirdikleri refleksler onların hayatlarına baştan sona yön verir. Alma'nın, tecrübe edilmemiş *anıları* unutmaya çalışması – eylemin özü gereği imkânsız olmasına rağmen- ve öte yandan Ava'nın *olası* saldırılardan sürekli uzak durmaya çalışması – mümkün olmamasına rağmen, zira romanda her yer olası bir şiddet alanına dönüşür- hayatta kalmak için anlatıcıların yaşamlarının merkezinde yer alır. Bu durumu Alma “Daha açık bir ifadeyle, bu tarih ile barış içinde olmayı ve hayatımdan tek seferde

⁹⁷ Interview. Frederika Amalia Finkelstein: «La littérature doit changer une vie.». 22 Eylül 2017. <https://lettrescapitales.com/interview-frederika-amalia-finkelstein-litterature-changer-vie-bouleverser-emouvoir-voila/> (Nisan 9, 2018 tarihinde erişilmiştir).

çıkarmayı isterim, çünkü hayatta kalabilmemin tek yolu bu.”⁹⁸ şeklinde ifade ederken, Ava “Ölüm gözünüzün önünde dururken ve size yaklaşırken yapılacak tek şey kalır: hayatta kalmak.”⁹⁹ cümlesiyle dile getirir.

Alma geçmişi unutmaya beklentisiyle küresel dünyanın sunduklarına alışır ve kola içerek, Daft Punk dinleyerek, Playstation oynayarak popüler kültürle iç içe yaşar; Ava ise modern dünyada var olan şiddetten kurtulabileceği düşüncesiyle olası saldırılara karşı sürekli tetikte bekler.

Öte yandan Alma'nın durumuyla Ava'nın durumu birbirinden farklıdır. Alma geçmişte yaşanan şiddetin bugün aynı şekilde ortaya çıksa yaratabileceği etkinin farkındadır, fakat o yalnızca anma ödevine karşılık *unutma hakkıyla* ilgilenir, dolayısıyla Alma'yı ilgilendiren konu travmatik belleğin canlı kalıp kalmamasıdır. Ancak Ava için fiziksel anlamda yok olma tehdidi söz konusudur, bu nedenle Ava fiziksel olarak da tehdit altındadır. Söz konusu olası şiddet Ava ile sürekli yan yanadır. Bu nedenle Ava'nın var olması Alma'nın hayatta kalma çabasında olduğu gibi eğilip bükülebilen bir süreç içinde gerçekleşmez, çünkü fiziksel yok oluş Ava için anlık gerçekleşebilir, bomba patlar ve sonrasında iki kategori ortaya çıkar: hayatta kalanlar ve ölenler. Bu nedenle **L'Oubli** ile karşılaştırdığımızda **Survivre** romanında söz konusu hayatta kalma kavramı daha yoğun bir şekilde ele alınmıştır. Böylelikle, incelediğimiz romanlarda iki farklı kaçış yöntemi ön plana çıkar: unutmak ve terk etmek. Alma'nın çözümü unutmaktır, Ava'nın çözümü ise terk etmek.

⁹⁸ F. A. Finkelstein, 2014, s. 15.

⁹⁹ F. A. Finkelstein, 2017, s. 14.

Unutmanın bellek için bir ihtiyaç olduğunu öne süren Marc Augé, bir olayın kurbanı olmayanların söz konusu olayı tecrübe etmelerinin imkânsız olduğunu, “[...] dehşetin kurbanı olmayanlar, iyi niyetleri ve merhametleri ne kadar büyük olursa olsun, o dehşeti gözlerinde canlandıramazlar[...]]” şeklinde ifade eder.¹⁰⁰ Bunun yanı sıra Augé “Unutma bizi şimdiki zamana getirir[...]]” der ve “Şimdiki zamanda kalmak için unutmak, ölmek için unutmak[...]]” gerektiğini dile getirir.¹⁰¹ Bu yorumdan yola çıkarak Alma’nın şimdiki zamana dönmesi için unutması gerekir, çünkü Alma boğuştuğu düşünceler nedeniyle “Saatin kaç olduğunu bilmiyorum, zaman kavramını yitirdim.”¹⁰² diyerek zamandan koptuğunu dile getirir.

Ava’nın çözümüne gelince, Ava terk etmek eylemini her şeyden önce teknolojiden uzaklaşarak dener. Sürekli şiddet haberleri bildiren cep telefonundan uzaklaşmak, hayatta kalmanın bir parçası niteliğindedir:

“Bu sabah, sokakta, telefonumu fırlatmak istedim: kaldırımda paramparça etmek. Boynumdaki görünmez ipi koparmak. Nesnelere terk etmek. Tüm bağları koparmak. Gitmek. Yeniden başlamak. Ama öldürerek değil, katlederek değil, nefret kusarak değil.”¹⁰³

Aynı zamanda, Ava’nın sürekli tetikte olarak kendini savunabilmesi için de şiddeti takip etmesi gerekir. Ava’nın bir yandan teknolojiden vazgeçme çabası, diğer yandan hayatta kalmak için sürekli teknolojiyi kullanması bir ikilem yaratır. Ava sürekli

¹⁰⁰ M. Augé, *Unutma Biçimleri*, Çeviren Mehmet Sert, İstanbul, Om Yayınevi, 1999, s. 275.

¹⁰¹ A.g.e., s. 281.

¹⁰² F. A. Finkelstein, 2014, s. 66.

¹⁰³ F. A. Finkelstein, 2017, s. 74.

bu ikilem içinde dolaşır ve bu durum onu bir çıkmaza sürükler. Dahası, hayatta kalmak *ötekini* –kim olursa olsun, hiçbir şekilde kimlik gözetmeksizin- ezmeyi bile gerektirebilir. Ava, Bataclan’dan sağ çıkanların röportajlarını incelerken bire bir böyle bir sahnenin yaşandığını aktarır ve düşüncesini şöyle ifade eder:

“Ölülerin üzerinden geçmezsek ölümler bizim üzerimizden geçer. Ve sonra umutsuzluğa yenik düşeriz. 13 Kasım saldırılarına tanık olan genç adamı düşünüyorum: Teröristlerin kurşunlarından kaçmak için hamile bir kadını ezmekte tereddüt etmediğini itiraf ediyordu. İtirafı yüzünden çok utanmış görünüyordu, ama en azından doğruyu söylüyordu. Onlarca kişi bu kadını ezdi. Onları suçlamayacağım: Muhtemelen ben de aynı şeyi yapardım.”¹⁰⁴

Öte yandan Morin’in ifade ettiği gibi teknolojik anlamda gelişen, fakat insani ilişkilerde gerileyen bir dönemden geçtiğimizi göz önünde bulundurarak çağın geneline hâkim olan ikilemin romanlarda anlatıcıların tavırlarında da karşımıza çıktığını görürüz. Ava olayların hem içindedir hem de dışında, Alma ise travmatik bellek konusunda bir yandan hatırlama görevini kusursuzca yerine getirirken, diğer yandan unutmak ister. Bu nedenle romanlardaki anlatıcılar daha önce hiçbir zaman yerinde tanık olmadıkları olayların mağdurlarına dönüşürler. Bire bir tehdit karşısında Ava ve Alma’nın hayatta kalma refleksleri git gide takıntılara dönüşür. İncelediğimiz romanlarda söz konusu takıntılar Ava ve Alma’nın hayatlarını neredeyse durdurma noktasına getirirse de, aynı zamanda yaşama güdülerini de tetikler ve hem Ava hem de Alma için varoluşlarının bir parçasına dönüşür. Örneğin kendini yaşamın her anında hissettiren şiddetten kaçmaya çalışan Ava için yine bu şiddet mücadele etmesi gereken gerçeğin ne olduğunu ona

¹⁰⁴ A.g.e., s. 14.

hatırlatan en önemli uyarandır: Ava, Bataclan saldırısının kurbanlarının fotoğraflarını duvarına asar ve bu durumu “Bazen bana iyi geliyor: bana insanların neler yapabileceğini ve şiddetin ne kadar ileri gidebileceğini hatırlatıyor[...]”¹⁰⁵ şeklinde açıklar.

Dolayısıyla, genel anlamda bakıldığında, Finkelstein’in romanlarında karşılaştığımız takıntı kaçıştır ve kaçış olmadan hayatta kalmanın olanaksız olduğu fikri sürekli ön plandadır ve Ava ile Alma’nın hayatlarına bir anlam katmaları, hayatlarını devam ettirebilmeleri, söz konusu hayatta kalma çabasının sonucuna bağlıdır.

Söz konusu *kaçış* hem Ava hem de Alma için yaşamlarının temelinde yer alan bir çeşit hayatta kalma yöntemidir, hayatta kalmak ise başarmaktır. Alma bu konuyu “Başarmak Latince *exire*: gitmek. Gitmek ve bir daha dönmek istiyorum.”¹⁰⁶ ve “Yaşamın karmaşık olduğunu iddia edenler yanılıyor: Hayat karmaşık değil[...] Karmaşık olan başarılı olmak ya da olmamaktır.”¹⁰⁷ şeklinde ifade eder ve unutarak hayatta kalma isteğini şu sözlerle dile getirir:

“[...] Sonsuza dek unutmaya çalışıyorum. Sadece çıkıp gittiğimde değil, sadece uyduğumda değil, sadece bir ekranın önündeyken değil. Yok edilenlerin tarihini kesin bir şekilde unutmak istiyorum.”¹⁰⁸

¹⁰⁵ A.g.e., s. 26.

¹⁰⁶ F. A. Finkelstein, 2014, s. 30.

¹⁰⁷ A.g.e., s. 55.

¹⁰⁸ A.g.e., s. 92.

Dolayısıyla gitmek de bir şekilde hayatta kalmayı temsil eder, Bataclan'dan çıkabilenler hayatta kaldılar veya İkinci Dünya Savaşında toplama kamplarına götürülmeden ülkeyi terk edebilenler de hayatta kalanlardı. Buna koşut olarak Ava'nın da hayatta kalma çözümü Alma'nınki gibi gitmektir:

“Burada benim için bir yer olmadığını söylüyordum kendime. Çok fazla fedakârlık ve adaletsizlik söz konusu. Kendimi bir hiç gibi hissediyordum. Aynı zamanda gitmenin ve yeniden başlamanın hayalini kurmaya devam ediyordum.”¹⁰⁹

Bu durumda Alma'nın söz konusu mevcut durumdan zihinsel bağlamda kaçışı unutmaktır, Ava'nın kaçışı ise fiziksel bağlamda gitmek, bulunduğu yeri terk etmektir. Öte yandan incelediğimiz romanlarda paradoksal takıntılar yer alır. **L'Oubli**'de Alma'nın paradoksal takıntısı uyumaktır. Alma bir yandan kurtuluşunun unutuştta olduğunu düşünürken diğer yandan uyuduğunda hafızasını kaybetmekten korkar:

“Uyumaktan neden korkuyorum? Çünkü uyumak her şeyi kaybetmek anlamına gelebilir. 'Yarın boş bir hafızayla uyanabilirim' düşüncesi beni her akşam zehirleyen düşüncedir[...] Düzenli bir şekilde şunu düşünüyorum: bir saniye sonra hafızamı kaybedebilirim.”¹¹⁰

Alma'nın diğer paradoksal takıntısı ise İkinci Dünya Savaşına dair her şeyi öğrenme çabasıdır. Bu döneme dair tüm tarihleri, tüm isimleri, tüm yerleri veya

¹⁰⁹ F. A. Finkelstein, 2017, s. 27.

¹¹⁰ F. A. Finkelstein, 2014, s. 14.

istatistiksel tüm bilgileri ezberler ve hatırlar. Bunun yanı sıra özellikle sayılara, yani istatistiksel bilgiye takıntısı Alma'yı başka bir paradoksal takıntıya sürükler : Çalışmak. Çalışmak geçmişten aktarılan travmatik mirasın bir parçası olarak karşımıza çıkar. Alma ailesinin çalışkan olduğundan bahseder, çalışmak da ona geçmişi hatırlatır. Aynı zamanda toplama kamplarında bilinen meşhur söz de çalışmak ile alakalıdır : “Arbeit macht frei.” Alma çalışmak konusundaki takıntısını “Çalışmak' kelimesine takıntılıyım. Kamplarda da çalışılıyordu. Çalışmak benim ailemde de önemlidir, sanırım diğer ailelerde de durum böyledir.”¹¹¹ şeklinde ifade eder.

Söz konusu takıntıları ve paradoksları göz önünde bulundurduğumuzda Ava ve Alma bir kısır döngü içinde yaşamlarına devam ederler. Hem çevresel etkenler hem de bireysel etkenler söz konusu takıntıları sürekli canlı tutar. Öte yandan bakıldığında ise incelediğimiz romanlarda anlatıcıların tavırları sürekli bir şekilde ölüm fikrinin etrafında döner. Öyleyse hayatta kalmak kavramı korku, travmatik bellek ve dolayısıyla ortaya çıkan takıntılarla iç içe yaşamayı öğrenmenin yanı sıra, gerçek anlamda ölmek eylemiyle de bir noktada buluşur.

Hem Ava hem de Alma yalnızca zihinlerinde yarattıkları kendilerine aitmiş gibi gördükleri yaralarla hayatlarını zora sokarlar. Bu açıdan, her iki anlatıcının da temelde ölüm ile takıntılı bir tavrı vardır. Bu tavır, tecrübe edilmemiş olayların sonucunda ortaya çıktığına göre, içgüdüsel olduğunu söyleyebiliriz. Freud'un yaşam içgüdüsüne karşılık sunduğu *ölüm itkisi*¹¹² üzerinde durulabilir ve karakterlerin bu itkiyle hareket ettikleri söylenebilir. Freud'a göre ölüm, yaşama içgüdüsünün karşısında, yaşamın doğa içinde

¹¹¹ A.g.e., s. 19.

¹¹² S. Freud, *Metapsikoloji*, Çeviren Göksu Biryol, Ankara, Yason Yayınları, 2016, s. 197-212.

karşılaşılanlarla uyumunun bir göstergesidir. Freud, tüm canlıların içsel nedenlerle ölmek zorunda olduğunu savunurken, bu durumun bir varsayım olmaktan uzaklaşıp bir gerçeğe dönüştüğü fikrini dile getirir. İncelediğimiz romanlara gelince, Ava, saldırılar nedeniyle korktuğunu dile getirirken “İstatistiksel olarak, bir trafik kazasında ya da bir kalp krizinden ölme ihtimalim bir saldırıda ölme ihtimalimden bin kat daha fazla. Öyleyse, neden bu endişe?”¹¹³ şeklinde bir itirafta bulunur. Bir yandan saldırı nedeniyle ölüm ihtimalinin düşük olduğundan bahsederken, diğer yandan şiddetin yaşanabileceği *olası* yerlerde gezindiğini dile getirir.

“[...] bir şey itiraf edeceğim: İşe gitmiyorum, sebebi çok basit, işten çıkarıldığımdan bu yana üç hafta geçti. Sabah saat 7'de kalkmaya devam ediyorum, ardından metroya biniyorum ve tüm günümü dışarıda geçiriyorum[...]¹¹⁴

Bunun yanı sıra, Ava işten ayrılmasına rağmen, mecbur olmamasına rağmen her gün şiddet alanlarına uğrar, metroya biner, kalabalık meydanlardan geçer ve dolayısıyla kendi itirafında da belirttiği gibi bir saldırıda ölme ihtimali çok düşük de olsa o ihtimalin peşinden gider. Öyleyse, Freud'un ölüm itkisi teorisinden yola çıkarak ölümün Ava'nın peşinden değil de Ava'nın ölümün peşinden koştuğunu da söyleyebiliriz.

Böylece, incelediğimiz romanlarda hayatta kalma sorununun temelinde sürekli bir ikilem olduğu söylenebilir ve hayatta kalma amacı doğrultusunda başlangıç noktası kaçış, bitiş noktası ise ölüm gibi görünür; bu durum Ava ve Alma için son bulmaz bir

¹¹³ F. A. Finkelstein, 2017, s. 44.

¹¹⁴ A.g.e., s. 46.

süreçtir. Söz konusu ikilem, Alma'nın "Beni uyandırmayın"¹¹⁵ ve Ava'nın "Uyanmak üzereyim."¹¹⁶ söylemiyle birlikte romanların sonunda bir sonuca bağlanmaz: anlattıklarının Alma için yalnızca bir kâbus olduğunu düşündüğümüzde uyanmayı reddetmesi kâbusun devam edeceğini gösterirken, Ava'nın uyanmak üzere oluşu, gerçek hayata dönüşü ve şiddetin içinde yaşamaya devam edeceğini gösterir. Böylelikle romanlardaki kısır döngü son bulmaz, genişleyerek devam eder.

¹¹⁵ F. A. Finkelstein, 2014, s. 172.

¹¹⁶ F. A. Finkelstein, 2017, s. 142.

3.2. YÜZLEŞME

Finkelstein'in **L'Oubli** ve **Survivre** başlıklı romanlarında şiddetin sürekli devam ettiği bir dünya betimlenir. İncelediğimiz romanlar, dönem ve konu itibarıyla birbirini tamamlar niteliktedir. Alma geçmişin travmasıyla karşı karşıya kalırken, Ava bugünün travmasını taşır. Finkelstein'in romanlarında Batının baskın düşüncelerinin dünyayı yönlendirdiği, fakat bu yönlendirmenin mutlak bir şekilde olumlu yönde olmadığı görülür. Yüzleşme, kimlik, coğrafya, bellek ve anma ödevi gibi farklı katmanlarda işlenir. Biz de bu son başlık altında, incelediğimiz romanlarda anlatıcıların söz konusu olaylar ile yüzleşmelerini ve bunun yanı sıra kendilerini konumlandırma çabalarını ve tüm bu sürece uyumlarını değerlendireceğiz.

Todorov, Batının son yıllarda karşılaştığı saldırıları iyilik ve kötülük kavramları üzerinden yorumlarken, aslında çoğu kimsenin, hatta kötülüğün sembolü olan Hitler'in bile Aryan ırkını iyiliği için hareket ettiğini, kötülüğün çekiminden dolayı böyle bir işe girişmediğini ifade eder ve iyiliğin kötülükten daha yıkıcı sonuçları olabileceğine değinir. Bu konuda yorumunu daha da genişleten Todorov Avrupa'nın şiddet üzerine algısının değiştiğini şöyle ifade eder:

“Ben bu durumda paradoksal da olsa pozitif bir şey görüyorum. Tabii ki Fransa'da insanların ölmesinin sevinilecek bir yanı yok. Ama tarihin trajik boyutunun farkına varmamız iyi bir gelişme: Artık Avrupalı devletler

birbiriyle savaşmadıkları için şiddet, insanlık durumunun bir parçası olmayı bırakmadı.”¹¹⁷

Öte yandan XXI. yüzyılı şiddet bağlamında ele alan Amin Maalouf, **Çivisi Çıkmış Dünya** başlıklı kitabında hem Avrupa’da hem de dünyada saldırıların devam edeceğini öngörür. Karşı terörün yaratacağı korku ve karmaşa ortamından bahsederken bir yandan bizim de ikinci bölümde ele aldığımız korku kültürünü ve risk toplumunu değerlendirir, diğer yandan şiddetin nasıl belirsiz bir döngü içine girdiğini, bu konuda bellekteki yaraların nasıl ön planda olduğunu ele alır:

“Terörist şiddet, antiterörist şiddeti doğurur, bu da hincı besler, adam toplamaya bakan fanatiklerin işini kolaylaştırır ve gelecekteki saldırıları hazırlar. Falanca topluluğa, bir yerlere bomba yerleştirdiği için mi kuşkuyla bakılır, yoksa falanca topluluk, kendisine kuşkuyla bakıldığı için mi bomba yerleştirir? Bu, ezelden beri süregelen yumurta-tavuk hikâyesidir ve doğru yanıtı aramanın artık hiçbir anlamı yoktur; herkes kendi korkularına, önyargılarına, kökenlerine, belleğindeki yaralara göre yanıt verir bu soruya. Aslında bu kısır döngüyü kırmak gerekir; ne var ki, çark işlemeye başladığında, işin içinden çıkmak güçleşir.”¹¹⁸

Öte yandan Maalouf, kimlik nedeniyle kabaran şiddetin yeni ve münferit bir kavram olmadığını, dünya üzerinde bugün bile önceden çekilen çileleri belleğinde

¹¹⁷ Todorov: "Acı da olsa cihat, bu küresel anlam arayışının bir yansıması". 8 Şubat 2017. <https://medyascope.tv/2017/02/08/todorov-aci-da-olsa-cihat-bu-kuresel-anlam-arayisinin-bir-yansimasi/> (Kasım 6, 2019 tarihinde erişilmiştir).

¹¹⁸ A. Maalouf, 2010, s. 204.

saklayan ve karşı saldırıya geçmeyi düşleyen *yaralı* toplumlar olduğunu dile getirir. “Çünkü meşru kimlik dışavurumunun nerede duracağı ve ötekilerin hakkını çiğnemenin nerede başlayacağı asla bilinemez!” diyen Maalouf, kimlik sözcüğünü tanımlarken bunun "sahte dost" olduğunu söyler. Kimliğin savaşı tetikleyen bir araca nasıl dönüştüğünü ise şöyle açıklar:

“Az önce ‘kimlik’ sözcüğünün bir ‘sahte dost’ olduğunu söylememiş miydim? Meşru bir eğilimi yansıtmakla başlar ve bir savaş aleti haline gelir [...] Son yıllarda meydana gelen bütün katliamlarla kanlı çatışmaların çoğu, karmaşık ve çok eski kimlik ‘dosyaları’yla bağlantılıdır; bazen kurbanlar umutsuzca her zaman hep aynı taraftır; bazen de ilişkiler tersine döner, dünün cellatları kurban haline gelir ve kurbanlar cellada dönüşür [...] bu kimlik çatışmalarına doğrudan taraf olanlar için, acı çekenler için, korkuyu yaşayanlar için sadece ‘bizler’ ve ‘onlar’, hakaret ve ödeşme vardır, başka bir şey değil! ‘Bizler’ zorunlu olarak ve kesinlikle masum kurbanlarızdır, ‘onlarsa’ zorunlu olarak suçludurlar, şimdi ne çekerlerse çeksinler, eskiden beri hep onlar suçludurlar”¹¹⁹

Aynı zamanda Avrupa özelinde düşünmek gerekirse söz konusu şiddeti Todorov dinsel kimlik ile bağdaştırarak başka bir pencereden ele alır. Avrupa’nın öteden beri İslama karşı kin beslediğini dile getiren Todorov, İslam kimliğiyle ön planda olan ülkeleri yıllarca sömüren Avrupa’nın bir zaman sonra söz konusu sömürülen *kimliklilerin* belleklerindeki yaralarından ötürü *karşı şiddete* maruz kaldığını ifade

¹¹⁹ A. Maalouf, *Ölümcül Kimlikler*, Çeviren Aysel Bora, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000, s. 30.

eder.¹²⁰ Diğer bir deyişle İslam da çözümlü terörde bulur. Kısır döngünün bu ayağı düşünülecek olursa, bugün Avrupa'nın, İslamı tehlikeli ve korkunç bulmayı bırakmadığını dile getiren Todorov, 'birden ortaya çıkan' İslam uzmanlarının bu konuda ateşini körüklemeye devam ettiğini ifade eder.¹²¹ Böylece verdiği dinsel kimlik örneğinden yola çıkarak Todorov da bu günlerde yaşanan şiddeti sonu olmayan bir süreç olarak ifade eder.

Finkelstein ise romanlarında kimliklerin sebep olarak ön plana çıkmasına karşın, kurbanların yine de tesadüf olduğunun altını çizer. Saldırıların amacı saldırıyı gerçekleştirenler tarafından her ne kadar kimlik kökenli olarak sunulsa da söz konusu hedef, kimliklerin silinmesine neden olur. Yazar, ele aldığımız romanlarında söz konusu şiddetin dünya çapında algılanması gerektiğine değinir. Dünya üzerindeki her topluluğun kimliklerinden bağımsız olarak acı çektiğini gösteren şu sözler yazarın söz konusu görüşünü yansıtır niteliktedir:

“Acı çeken yalnızca Yahudiler değil

KATOLİKLER, MÜSLÜMANLAR, SİYAHİLER, BEYAZLAR,
ORTADOĞU, BATI, AFRİKA: TÜM DÜNYA ACI ÇEKİYOR

Bu gayet açık, ben yine de söylemeyi tercih ederim: Çağımızın, Holokost'a odaklanma konusunda rahatsız edici bir alışkanlığı olduğu doğrudur. Bunun yanı sıra, atalarımın adıyla Holokost'la bağım olsa bile, tüm ızdıraplara yer

¹²⁰ T. Todorov, *La Peur des Barbares*, Paris, Éditions Robert Laffront, S.A., 2008, s. 23-24.

¹²¹ A.g.e., s. 24.

açmak istiyorum. Tüm ölümlere, tüm hatıralara, herkese, tüm dinlere.

Katliamlar durmuyor [...]"¹²²

L'Oubli'de, şiddetin küresel çapta algılanması gerektiği ifade edilirken, **Survivre**'de öz eleştiri niteliğinde bir yorum yer alır. Ava'nın bir kafede oturduğu esnada televizyonda yayınlanan haberde Avrupa'nın söz konusu olaylara karşı tavrını gösteren bir cümle yankılanır: "Parisli birinin ölümü herhangi on bin ölüme bedeldir."¹²³ Söz konusu cümle üç defa art arda duyulur. Ava bu sorunun peşine düşer ve yanıt arar: "Bedel mi?" [...] Bir ölü hiçbir şeye bedel değildir. Tarih bunu bize yeterince kanıtladı."¹²⁴ der ve biraz daha derine inerek şu ironik yanıtı ulaştır:

"İki ölü Parisli çocuk ya da başka bir yerde ölen yirmi bin çocuk. Mümkün mü? Ne yazık ki, mümkün. Marc Trévidic yine de ölümün ölçülemezliğini hesaba katabilirdi: Ölü bir Parisli çocuk, Dünya'nın tüm çocuklarına eşittir. Size katılıyorum, bu mantık gayet iyi, fakat öyle olmuyor. Burada: ölüleri saymak gerekiyor. Titizlikle ve ölçülü bir şekilde onları saymak gerekiyor. Eğer onları titizlikle ve ölçülü bir şekilde saymazsak, hiçbir şekilde üstünlüğümüz olmaz. Ancak, üstünlükler konusunda bir fikir edinmeliyiz: Elbette insan kayıpları kaçınılmazdır ve Halep'teki bir atom bombasının Fransa'nın başkentindeki bir atom bombasından daha iyi olduğunu biliyoruz - insani konuşmalarla sızlanmanın lüzumu yok [...]"¹²⁵

¹²² F. A. Finkelstein, 2014, s. 88-89.

¹²³ F. A. Finkelstein, 2017, s. 76.

¹²⁴ A.g.e., s. 77.

¹²⁵ A.g.e., s. 79.

Ava ve Alma kimlik konusunda her ne kadar Fransa ve Avrupa temelinde sorunlarla ön plana çıksalar da şiddet karşısında duruşları, *dünyalı* kimliğine sahip olduklarını gösterir. Ava “Dünyanın daha iyi bir yer olacağına hiç inanmadım, ama yaşamakta olduğumuz şiddet — Fransa’da, Avrupa’da, bu şiddet beni öldürüyor.”¹²⁶ derken Fransa ve Avrupa özelinden dünya genelini kapsayan karamsarlığını dile getirir. Böylece söz konusu şiddet karşısında mağdurların kimlikleri giderek silikleşir, onun yerine coğrafya ve mekân ön plana çıkar.

Romanlarda söz konusu şiddetin devamlılığıyla bir yandan mağdurların kimlikleri ikinci plana geçerken, diğer yandan travmatik bellek yeni şiddet olaylarıyla genişler ve yeni kuşaklar için yeni travmalar ortaya çıkar. Bu nedenle, **L’Oubli** ve **Survivre** birbirinin devamı olan iki roman gibidir. Böylece, İkinci Bölümde incelediğimiz anma görevine de yenileri eklenir. Ava’nın iş yerinde Paris saldırıları için saygı duruşunda bulunulması söz konusu anma görevinin başlangıcı niteliğindedir. Ava, Paris sokaklarındaki uzun yürüyüşü esnasında karşılaştığı bir anma plakasından yola çıkarak düşüncelerini şöyle ifade eder:

“Bir ilkokulun duvarında, sürgün edilmiş on bir çocuğun anısına bir anma plakası gördüm. Paris’in her yerinde bunlardan var. Mor ve solmuş güller plakaya asılıydı. Kasım ayında yaşanan katliamlar için de plakalar asmak gerekecek.”¹²⁷

¹²⁶ A.g.e., s. 11.

¹²⁷ A.g.e., s. 74.

Yukarıda değindiğimiz Maalouf ve Todorov tarafından ele alınan nedenler ve sonuçlar nasıl ki şiddetin devamlılığını gösterir nitelikteyse, Ava'nın geleceğe dair görüşleri de anma ödevinin döngüsünü yansıtır. Böylece, nedenler, olaylar, mekânlar değişse de şiddeti, travmaları ve anma ödevini içine alan kısır döngü ve sürekli yüzleşme ön plana çıkar.

Ava ve Alma'nın söz konusu koşullar altında hayatta kalmak için buldukları çözümleri ve bu konuda yaşadıkları ikilemleri bir önceki başlık altında incelemiştik. Finkelstein'in söz konusu romanlarında aslında *tanık/kurban olunmamasına rağmen* böylesine yoğun bir şekilde hissedilen travmatik bellek ve saldırıların ardından hayatta kalmış olma duygusunun anlatıcılarda utanç ve suçluluk hissini de ortaya çıkardığını gözlemleriz. İkinci Dünya Savaşından sonra 'tanıklığını' yazdığı kitaplar ile duyuran Primo Levi hayatta kalanların *kurtuldukları* için duydukları utancı şöyle dile getirir:

“Biz bu utancı çok iyi bilirdik. Her elemenden, tanıklık etmek ya da katlanmak zorunda kaldığımız her onur kırıcı davranıştan, uğradığımız her aşağılamadan sonra içine gömüldüğümüz aynı utançtı bu [...] başkalarının işledikleri suç karşısında, böyle bir suçun var olduğu, geri dönülemez bir biçimde dünyaya sokulduğu ve tüm iyi niyetlerine karşın, çaresiz kalıp bir şey yapamadıkları, korumayı başaramadıkları için, hak bilir insanların duyduğu, vicdan azabıydı bu.”¹²⁸

¹²⁸ P. Levi, *Boğulanlar Kurtulanlar*, Çeviren Kemal Atakay, İstanbul, Can Yayınları, 1996, s. 60.

Öyleyse **L'Oubli** ve **Survivre**'de iki farklı zincir göz önündedir: Geçmişte savaşta yer alıp kurtulanlarda öne çıkmış olan suçluluk duygusu, sonraki kuşağın temsilcisi olan Alma'da travmatik belleğin yıkıcılığı karşısında unutma çabasına dönüşmüştür. Öte yandan, bugün tanık olunan yeni bir savaş söz konusudur ve Ava açısından hayatta kalındığı için duyulan suçluluk duygusu, travmatik olaylar ve kaçış çabası gündelik yaşamın gerçeğidir. Bugünün hayatta kalanları da, tıpkı İkinci Dünya Savaşı'ndan kurtulanlar gibi, günümüzde gerçekleşen bir saldırının dibinde olup rastlantısal olarak saldırının teğet geçtiği insanlardır. Ankara'da, Londra'da, Paris'te, dünyanın herhangi bir yerinde. Dolayısıyla geleceğin travmatik belleği de bu olacaktır. O hâlde, Finkelstein'in romanları aracılığıyla bu gerçeği öncelendiği söylenebilir.

Finkelstein, romanlarında Avrupa'nın ve dünyanın genel anlamda duruşuna işaret eder ve şiddetin algılanışını ele alır. Aynı zamanda yazar, cellat ve kurban figürlerinin nasıl yer değiştirdiğini incelerken, yarattığı anlatıcıların monologlarından yola çıkarak çağdaş bireyin söz konusu şiddete karşı kendini konumlandırma çabasını işler. Nihayetinde ulaşılan tek gerçek, süregelen şiddetin durmayacağı düşüncesidir. Kimlik fark etmeksizin herkes için özgürlük, zihinsel ya da fiziksel anlamda şiddetten kaçabilme durumuna karşılık gelir. Bugün yaşanan ya da geçmişten aktarılan, ancak her durumda sahiplenilmek ve yüzleşilmek zorunda kalınan travmalar bütünü, Ava ve Alma'yı önce mağdur konumuna, ardından da suçluluk hissine iter ve en nihayetinde sonu olmayan bir çıkmazın içine sürükler. Finkelstein'in incelediğimiz iki romanı aracılığıyla çağımıza dair çektiği fotoğraflar bu gerçeği yansıtır niteliktedir.

SONUÇ

Tezimizde, Fransız yazar Frederika Amalia Finkelstein'in **L'Oubli** ve **Survivre** başlıklı yapıtlarını İkinci Dünya Savaşından günümüze uzanan bir zaman dilimi ve şiddet kavramı çerçevesinde inceledik. Hem İkinci Dünya Savaşı ve Yahudi soykırımına dair travmatik bellek aktarımından hem de günümüzde yaşanan terör saldırılarından yola çıkarak, şiddet kavramının, incelediğimiz iki romandaki yansımalarını gösterdik. Şiddetin söz konusu dönemlerde değişen konumuna ve dolayısıyla bireyin yaşam ve düşünüş biçimlerine etkisine odaklandık.

Çalışmamızın birinci bölümünde, şiddet kavramının beslendiği öğelerden kötülük algısına değindik. Bir yandan *İyi ve kötü* kavramlarının, tarihin en dehşet verici olayları arasına giren Yahudi soykırımından sonra söz konusu tarihsel sürece *tanıklık* edenlerin gözünden nasıl tanımlandığını ele alırken, diğer yandan çalışmamıza konu olan yapıtların yazarı Finkelstein'in hem geçmişi hem bugünü kapsayan yaklaşımını irdeledik ve yazarın *iyi-kötü* kavramlarına yaklaşımının, iki kavramı birbirinden bağımsız olarak ele almadığını, bunları, varolabilmeleri ve anlaşılabilmeleri için birbirine bağımlı kıldığını gösterdik.

Öte yandan, savaşın zaman içinde şekil değiştirdiğini, artık modern zamanlarda karşımıza *terör* kavramıyla çıktığını, bilim ve teknoloji bağlamında hemen her alanda değişen ve gelişen dünyada söz konusu gelişmelerin, toplumları "ileriye" taşımak yerine, bahsini ettiğimiz şiddet kavramı nedeniyle tam aksine gitgide "geriye" götürdüğünü, bu yeni dünya düzeninde savaşın sivilleri daha fazla etkilediğini, incelediğimiz romanlar ve yazarın yorumları ışığında gösterdik.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, “Post-bellek” ve “Korku kültürü” alt başlıklarında bir yandan travmatik belleğin savaştan sonra üçüncü kuşağa aktarım serüvenini ele aldık, bir yandan da günümüz dünyasına egemen olan korku kavramını irdeledik. Post-bellek çerçevesinde, öncelikle travmatik belleğin aktarımında savaş sonrası tanıklık konusuna odaklandık. Ardından, Alma’nın deneyiminden yola çıkarak, aktarılan travmatik belleğin her durumda kendine yer edindiği, gerçeği gösterebilir ya da gösteremez, zaten söz konusu travmayı daha önce tecrübe etmemiş olan üçüncü kuşak tarafından anımsama yoluyla değil, ancak yeniden yaratım yoluyla var olacağı sonucuna ulaştık. Söz konusu travmatik belleğin yeniden yaratım sürecindeyse anma ödevi kavramı çerçevesinde kolektif belleği oluşturan ritüellerin, hafıza mekânlarının ve özellikle teknolojinin etkisinin romanlara nasıl yansıdığını göstermeye çalıştık. Öte yandan, Ava’nın deneyimlerinden yola çıkarak, “korku kültürü” kavramı çerçevesinde yeni savaş yöntemi olarak adlandırılan, zamansız ve rastlantısal bir şekilde yaşamı tehdit eden terörün modern bireyi nasıl bir çıkmaza doğru sürüklediğini gösterdik. Teknolojinin hem savunma hem de hücum aracı olarak kullanıldığına değindik. Özellikle internet ve sosyal medya nedeniyle şiddete dair paranoya ve takıntıların anlatıcı üzerindeki etkisini inceledik.

Çalışmamızın “Kısır döngü” isimli son bölümünde ise, öncelikle anlatıcıların *hayatta kalma* çabasını ele aldık. Anlatıcılar üzerinden, unutmanın olanaksızlığı ile bütünüyle bir savaş alanına dönen dünyada yaşama olgularını bir araya getiren bu mücadeleye odaklandık ve aktarılan travmatik bellekten kaçışın zihinsel bağlamda mümkün olup olmadığını ve küresel terörden fiziksel anlamda kaçış olasılığını inceledik. Bu incelememizin sonunda ise hayatta kalmak için çözüm olarak kaçışın hem fiziksel hem de zihinsel her iki şekilde de anlatıcılar için olanaklı olmadığını saptadık.

Böylece, hem travmatik bellek aktarımının hem de henüz oluşan yeni savaş travmalarının günümüz insanı üzerindeki yansımalarını yine anlatıcılar üzerinden irdeledik.

Öte yandan, hayatta kalma çabasının, anlatıcıları bir bakıma çelişkili bir eğilime ittiğine değindik. Öyle ki incelediğimiz romanlardaki iki anlatıcının da yaşama içgüdüsünün, bazı bölümlerde yerini ölüm itkisine bıraktığını saptadık ve bu çelişkili eğilimin bir yanında yaşam ve yüzleşme diğer yanında ise olanaksız bir kaçış arayışı ile kısır döngü içine hapsettiğini belirledik.

Söz konusu kısır döngünün zorunlu kıldığı yüzleşme gereksinimi ise tezimizin son alt başlığını oluşturdu. Geçmişle ve bugünle yüzleşmek zorunda kalan anlatıcıların bakış açılarına ve yazarın günümüz dünyasına dair görüşlerine yer verdiğimiz bu son alt başlıkta, Alma ve Ava'nın küresel terör, kimlik, suçluluk duygusu konularındaki tutumlarını ve öz eleştirilerini ele aldık.

Aynı zamanda, incelediğimiz romanlara yansıyan küresel şiddetin, kimlik ayırt etmediği konusuna değindik. Ardından, anlatıcıların söz konusu şiddet karşısındaki konumlarını ele aldık. Öte yandan, kimlik temelinde kabaran şiddetin zamanla kimlikleri silikleştirdiğine ve rastlantısal olarak kurban olma durumunun ön plana çıktığına, incelediğimiz romanlar aracılığıyla değindik. Buna koşut olarak devam eden küresel şiddet karşısında anlatıcıların kendilerini konumlandırma çabalarını ele aldık. Anlatıcıların hayatta kalmış olma durumunun kendilerini utanç ve suçluluk duygusuna ve ardından günlük yaşamın gerçeği olan kaçış çabasının kendilerini bir çıkmazın içine sürüklediğini saptadık. Bir yanda İkinci Dünya Savaşı sonrasında aktarılan travmatik belleğin yıkıcı etkisinin hâlâ devam etmesi, diğer yanda günümüzde tanık olunan şiddet

olaylarının gelecekteki travmatik belleğe ve anma ödevlerine dönüşmesi konularını irdeledik.

Böylece, Finkelstein'in **L'Oubli** ve **Survivre** başlıklı romanlarına yansıyan şiddet kavramı, İkinci Dünya Savaşından günümüze kadar geçen süreçte özünde aynı, fakat yöntem bağlamında farklı biçimde karşımıza çıkar. Önü sonu kestirilemeyen şiddet, taraflar, gerekçeler ve coğrafya değişse de her dönemde tekrar eder. İçinde yaşadığımız dönemin fotoğrafını çekmek amacını taşıyan yazarın kurguladığı dünyada, Alma ve Ava da, XX. ve XXI. yüzyılın travmatik deneyimlerini, gerçeklerini ve çelişkilerini yansıtırlar.

KAYNAKÇA

1. İNCELENEN ROMANLAR

Finkelstein, Frederika Amalia. *L'Oubli*. Paris: Éditions Gallimard, 2014.

Finkelstein, Frederika Amalia. *Survivre*. Paris: Éditions Gallimard, 2017.

2. KİTAPLAR

Agamben, Giorgio. *Auschwitz'den Artakalanlar: Tanık ve Arşiv*. Çeviren Ali İhsan Başgöl. Ankara: Kitle Yayıncılık Ltd., 2004.

Agamben, Giorgio. *İstisna Hali*. Çeviren Kemal Atakay. İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2006.

Arendt, Hannah. *Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichmann Kudüs'te*. Çeviren Özge Çelik. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.

Augé, Marc. *Unutma Biçimleri*. Çeviren Mehmet Sert. İstanbul: Om Yayınevi, 1999.

Badiou, Alain. *Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*. 3. basım. Çeviren Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 2013.

Beck, Ulrich. *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. Çeviren Kâzım Özdoğan ve Bülent Doğan. İstanbul: İthaki Yayınları, 2011.

Chomsky, Noam, ve Gilbert Achcar. *Tehlikeli Güç: ABD'nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu*. Çeviren Yavuz Alogan. İstanbul: İthaki Yayınları, 2007.

Freud, Sigmund. *Metapsikoloji*. Çeviren Göksu Biryol. Ankara: Yason Yayınları, 2016.

Furedi, Frank. *Korku Kültürü: Risk Almamanın Riskleri*. Çeviren Barış Yıldırım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.

Hirsch, Marianne. *The Generation of Postmemory: Writing and Visual Culture After Holocaust*. New York: Columbia University Press, 2012.

Hobsbawm, Eric. *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi: 1914-1991 Aşırılikler Çağı*. Çeviren Yavuz Alogan. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1996.

Hobsbawm, *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm*. Çeviren Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

Jankélévitch, Vladimir. *L'Imprescriptible: Pardonner ? Dans l'honneur et la dignité*. Paris: Éditions du Seuil, 1996.

Kaldor, Mary. *New & Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. 3rd Edition. Cambridge: Polity Press, 2012.

- Levi, Primo. *Boğulanlar Kurtulanlar*. Çeviren Kemal Atakay. İstanbul: Can Yayınları, 1996.
- Maalouf, Amin. *Çivisi Çıkılmış Dünya: Uygarlıklarımız Tükendiğinde*. 9. Basım. Çeviren Orçun Türkay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Maalouf Amin. *Ölümcül Kimlikler*. Çeviren Aysel Bora. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Morin, Edgar, ve Sami Nair. *Bir Uygarlık Siyaseti*. Çeviren Sinan Köm. İstanbul: Om Yaynevi, 2000.
- Neiman, Susan. *Modern Düşünce Kötülük: Alternatif Bir Felsefe Tarihi*. Çeviren Ayhan Sargüney. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2006.
- Nora, Pierre. *Hafıza Mekânları*. Çeviren Mehmet Emin Özcan. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2006.
- Ricoeur, Paul. *Hafıza, Tarih, Unutuş*. Çeviren Mehmet Emin Özcan. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Todorov, Tzvetan. *La Peur des Barbares*. Paris: Éditions Robert Laffront, S.A., 2008.
- Wieviorka, Annette. *60 Yıl Sonra Auschwitz*. Çeviren Işık Ergüden. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Winter, Jay. «Tarihçiler ve Bellek Mekanları.» *Zihinde ve Kültürde Bellek* içinde, düzenleyen Pascal Boyer ve James V. Wertsch, çeviren Yonca Aşçı Dalar, 321-344. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

3. İNTERNET ADRESLERİ

- Entretien avec Frederika Amalia Finkelstein*. 25 Ağustos 2017.
<http://www.lecthot.com/entretien-avec-frederika-finkelstein> (Kasım 14, 2018 tarihinde erişilmiştir).
- Frederika Amalia Finkelstein : "La mémoire est infinie"*. 31 Ekim 2016.
<https://www.lequotidien.lu/a-la-une/frederika-amalia-finkelstein-la-memoire-est-infinie/> (Nisan 25, 2018 tarihinde erişilmiştir).
- Frederika Amalia Finkelstein : «Ne pas me poser en moraliste»*. 29 Eylül 2014.
<http://www.petit-bulletin.fr/lyon/animations-connaître-article-49329-Frederika+Amalia+Finkelstein+++++Ne+pas+me+poser+en+moraliste++.html> (Kasım 16, 2018 tarihinde erişilmiştir).
- Holocaust Encyclopedia: Hitler Paris'i Geziyor*.
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/film/hitler-tours-paris> (Ekim 25, 2019 tarihinde erişilmiştir).

Holocaust Encyclopedia: Liberation of Paris.

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/photo/liberation-of-paris> (Ekim 25, 2019 tarihinde erişilmiştir).

Internet est leur matière première : deux écrivaines racontent. 8 Eylül 2017.

<https://www.franceinter.fr/culture/fascines-inspires-affoles-ce-que-les-monde-d-internet-font-aux-ecrivain-e-s> (Kasım 3, 2019 tarihinde erişilmiştir).

Interview. Frederika Amalia Finkelstein: «La littérature doit changer une vie.» 22

Eylül 2017. <https://lettrescapitales.com/interview-frederika-amalia-finkelstein-litterature-changer-vie-bouleverser-emouvoir-voila/> (Nisan 9, 2018 tarihinde erişilmiştir).

«*Postmémorie: Entretien avec Marianne Hirsch.*» <http://www.ciremm.org/wp-content/uploads/2015/06/Pages-de-ArtAbsPostmemoire-72dpi.pdf> (Ekim 12, 2018 tarihinde erişilmiştir.)

Sortir du cauchemar de l'histoire, par la romancière Frederika Amalia Finkelstein. 17

Ağustos 2017. <https://lintervalle.blog/2017/08/17/sortir-du-cauchemar-de-lhistoire-par-la-romanciere-frederika-amalia-finkelstein/> (Eylül 25, 2018 tarihinde erişilmiştir).

Söyleşiler: Susan Neiman ile Söyleşi. Nisan 2019.

<https://www.kampfplatzdergi.com/2019/04/susan-neimann-ile-soylesi-12-say.html> (Eylül 23, 2019 tarihinde erişilmiştir).

Survivre, dit-elle : conversation avec Frederika Amalia Finkelstein. 29 Ağustos 2017.

<https://diacritik.com/2017/08/29/survivre-dit-elle-conversation-avec-frederika-amalia-finkelstein/> (Ekim 15, 2018 tarihinde erişilmiştir).

Todorov: "Acı da olsa cihat, bu küresel anlam arayışının bir yansıması". 8 Şubat 2017.

<https://medyascope.tv/2017/02/08/todorov-aci-da-olsa-cihat-bu-kuresel-anlam-arayisinin-bir-yansimasi/> (Kasım 6, 2019 tarihinde erişilmiştir).

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Fransız yazar Frederika Amalia Finkelstein'in **L'Oubli (2014)** ve **Survivre (2017)** başlıklı romanlarına yansıyan şiddet kavramının incelenmesidir. Çalışmanın temelini, İkinci Dünya Savaşının bitiminden XX. yüzyılın sonuna kadar olan dönem ile 11 Eylül 2001 terör saldırılarından günümüze kadar geçen süreç olmak üzere iki farklı tarihsel dönem oluşturur. Şiddet kavramı çerçevesinde, bir yandan yazarın **L'Oubli** romanında ele aldığı, XX. yüzyılda şiddetin doruk noktasına ulaştığı İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan Yahudi soykırımından yola çıkarak, travmatik bellek aktarımının günümüzdeki yansımaları incelenmiş, diğer yandan **Survivre** romanına konu olan Bataclan terör saldırısından yola çıkarak, günümüzde hâkim olan terörün modern birey ve toplum üzerindeki yansımaları ele alınmıştır. Bu nedenle, öncelikle söz konusu dönemleri daha iyi analiz edebilmek için tarihsel sürece değinilmiştir. Ardından, sınırları değişen kötülük kavramı ve yazarın söz konusu kötülük kavramına bakışı incelenmiştir. Aynı zamanda, post-bellek kavramı çerçevesinde, savaş sonrası tanıklık ve travmatik bellek aktarımı konuları ele alınmıştır. Post-bellek kavramıyla birlikte, anma ödevi ve hafıza mekanları konuları da romanlar kapsamında incelenmiştir. Öte yandan, yeni savaş terimi çerçevesinde, modern çağın tehditleri, riskleri, korku kültürü kavramı, yine incelediğimiz romanların ışığında ele alınmıştır. Böylelikle, incelenen romanların tarihsel arka planları doğrultusunda, İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde şiddetin, coğrafya, gerekçe ya da taraf bağlamında değişse de bir kısır döngünün içinde sürekli devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

RÉSUMÉ

L'objectif de cette étude est d'examiner la violence abordée dans les romans intitulés **L'Oubli (2014)** et **Survivre (2017)** de Frederika Amalia Finkelstein. À cette fin, notre étude s'est focalisée sur deux périodes historiques différentes: la période allant de la fin de la Seconde Guerre mondiale jusqu'à la fin du XXe siècle et la période allant des attentats terroristes du 11 septembre 2001 jusqu'à nos jours. À cet égard, nous avons analysé les reflets de la transmission de la mémoire traumatique dans **L'Oubli** et les reflets du terrorisme dans **Survivre**. Premièrement, nous avons examiné le processus historique des périodes en question pour mieux les analyser. Ensuite, nous avons examiné la conception du mal et nous avons essayé d'interpréter la perspective de l'auteure. De même, les thèmes du témoignage d'après-guerre et de la transmission de mémoire traumatique ont été abordés dans le cadre de la post-mémoire. En examinant la post-mémoire, nous avons également abordé le devoir de mémoire et les lieux de mémoire dans notre corpus. Finalement, nous avons examiné les menaces, les risques et la culture de peur dans l'ère moderne. Sur la base du contexte historique reflété dans les romans analysés dans cette étude, nous avons conclu que la violence se poursuivait dans un cercle vicieux dans l'ère de l'après-Seconde Guerre mondiale malgré des changements observés en termes de géographie, de raisons ou de partis.

ABSTRACT

The objective of this study is to examine the concept of violence addressed in the novels of the French author Frederika Amalia Finkelstein titled **L'Oubli (2014)** and **Survivre (2017)**. To this end, the study discussed two different historical periods: the period from the end of the Second World War to the end of the 20th century and the period from the 9/11 terrorist attacks to the present day. In this respect, implications of the transmission of traumatic memory on the present day were addressed on the basis of the Holocaust, which took place during the Second World War when the violence reached the peak point, with references to **L'Oubli** on one hand while reflections of the phenomenon of terror on today's modern individuals and societies were discussed on the basis of the Bataclan terror attack addressed in **Survivre** on the other hand. In the present study, first, historical process was mentioned for better analysing the periods in question. Then the concept of evil with its changing limits was examined, and the perspective of the author towards this concept was interpreted. Also, the topics of post-war witness and transfer of traumatic memory were addressed within the framework of the concept of post-memory. Along with post-memory, duty of memory and memory spaces were also addressed within the scope of the novels. Finally; threats, risks and the culture of terror of the modern era were examined within the framework of the new wars term with references to the novels examined. All in all, based on the historical background of the novels analyzed in this study, it was concluded that violence continued in a vicious circle in the post-World War II era despite changes were observed in terms of geography, reasons or parties.